

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

Філь Мар'яна Ігорівна

**« КРЕДИТНИЙ РИЗИК БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ ТА СПОСОБИ
ЙОГО МІНІМІЗАЦІЇ»**

Спеціальність 7.03050802 – банківська справа

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «спеціаліст»

Студент групи БСс-51

М. І. Філь

Науковий керівник:

Викладач, Л. М. Прийдун

Дипломну роботу допущено
до захисту:

«___» _____ 2013 р.

Зав. кафедри банківської справи,

д.е.н., професор

Дзюблюк О. В.

Тернопіль 2013

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ ТА СПОСОБИ ЙОГО МІНІМІЗАЦІЇ	
1.1 Поняття і економічна сутність кредитного ризику.....	8
1.2 Теоретичні основи управління кредитним ризиком банком.....	18
1.3 Основні методи мінімізація кредитного ризику комерційними банкам.....	27
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	37
РОЗДІЛ 2. УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ	
2.1 Методи мінімізації та оцінка кредитного ризику індивідуального позичальника.....	39
2.2. Особливості управління ризиком кредитного портфеля банку	51
2.3.Регулятивні заходи НБУ щодо оптимізації рівня кредитного ризику банківської установи.....	62
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	71
РОЗДІЛ 3.ОПТИМІЗАЦІЯ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ З ВРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	
3.1.Способи мінімізації кредитного ризику в практиці іноземних банківських установ.....	73
3.2.Можливості впровадження та перспективи вдосконалення методів управління кредитним ризиком вітчизняних банків на основі зарубіжного досвіду.....	89
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	98
ВИСНОВКИ.....	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	114

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Банківські установи є важливою ланкою фінансової системи України, від їх ефективного функціонування залежить загальний розвиток економіки країни та добробут населення. В той же час банки, як й інші суб'єкти господарювання, у процесі своєї діяльності стикаються з різними фінансовими ризиками. Посилення процесів глобалізації, перебої з ліквідністю, фактори політичної нестабільності здійснюють негативний вплив на вітчизняний банківський ринок. Більшість ризиків, які були актуальними для банків і раніше, загострилися й стали просто критичними. Проте, найскладнішим і найбільш непрогнозованим в умовах фінансової кризи є кредитний ризик.

Поява кредитного ризику обумовлена специфікою та особливостями ринкового механізму, зокрема свободою дій, що надається кожному суб'єктові господарювання. Кредитні операції дають банкам основну частину доходу. Однак аналіз ситуації, що склалася в банківській сфері за період кризи, свідчить, що іноді банки зазнають фінансового краху у зв'язку з надзвичайно ризиковою кредитною політикою. Тому актуального значення набуває вирішення проблеми мінімізації ризиків кредитної діяльності банків. Банки повинні управляти власною кредитною діяльністю таким чином, щоб отримувати максимально можливий прибуток, одночасно намагаючись максимально знизити ризик, безпосередньо пов'язаний із механізмом надання і погашення банківських кредитів.

Як свідчить практика, існує велика кількість методів управління кредитним ризиком. Однак, недостатня обізнаність працівників банку, а також наявність об'єктивних умов використання обмеженої кількості методів у банківській практиці, не дозволяють банку в повному обсязі захистити себе від кредитного ризику.

Таким чином, недостатній рівень розвитку теоретико- методологічних та практичних основ управління кредитним ризиком банку зумовили вибір теми дипломної роботи, що свідчить про її актуальність.

Огляд літератури з теми дослідження. Аналіз наукової літератури свідчить, що проблематиці управління кредитним ризиком приділяється достатньо уваги як в міжнародній, так і вітчизняній банківській теорії та практиці. У числі таких дослідників необхідно зазначити наукові роботи та практичні дослідження З. Васильченко, В. Вітлінського, О. Дзюблюка, Т. Коха, О. Лаврушина, А. Мороза, В. Міщенко, О. Лисенка, Л. Примостки, І. Бушуєва, Я. Благодиря, С. Захарченкова, О. Пернарівського, Л. Слободи, І. Шубенка, А. Ольшаного, К. Лі, А. Бернстайна, Т. Дж. Долана, Дж. К. Ван Хорна, В. Лексіса, М. Льюїса, Дж. Сінкі, С. Хьюза, Б. Едварда, П. Роуза, В. Севрука, Дж. Синки та багатьох інших. В працях зазначених вчених аналізуються основні тенденції розвитку вітчизняного кредитного ринку, досліджуються проблеми подолання окремих видів ризиків банківської діяльності, пропонуються методи оцінювання банківських ризиків, в тому числі і кредитного.

Водночас, незважаючи на глибину наукових досліджень у цій сфері, наявні розробки і рекомендації не дають цілісного уявлення про природу кредитного ризику, його класифікаційні види, особливості виникнення та ідентифікації; мало вивчені можливості адаптації до умов України вироблених світовою практикою моделей аналізу, оцінки і прогнозування кредитного ризику; бракує практичних рекомендацій щодо застосування сучасних методів і моделей оцінювання кредитного ризику в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Все вищезазначене обумовлює актуальність удосконалення методів управління та мінімізації кредитного ризику, а також використання ефективної системи кредитного ризик-менеджменту банку, побудованій на основі кращого зарубіжного досвіду, в практичній діяльності банківських установ України.

Мета і завдання. Метою дипломної роботи є дослідження загальних умов та принципів виникнення кредитного ризику, аналіз його теоретичної сутності, а також аналіз способів та розробка практичних рекомендацій щодо ефективного управління його рівнем в банківських установах України.

Визначена мета зумовила постановку таких теоретичних та практичних наукових завдань дипломної роботи:

- дослідити та проаналізувати економічну сутність поняття «кредитний ризик»;
- охарактеризувати етапи та принципи управління банківським кредитним ризиком;
- проаналізувати основні методи мінімізації кредитного ризику комерційного банку;
- виявити особливості оцінки кредитного ризику індивідуального позичальника банку;
- дослідити специфіку управління ризиком кредитного портфеля банківської установи;
- на основі аналізу тенденцій розвитку кредитного ринку України, дослідити чинники, що спричиняють виникнення проблемних банківських кредитів;
- проаналізувати способи мінімізації кредитного ризику в практиці іноземних банківських установ;
- виявити перспективи вдосконалення методів мінімізації кредитного ризику на основі зарубіжного досвіду, а також дослідити фактори, які заважають їх ефективній імплементації в практику вітчизняних банківських установах.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження в дипломній роботі виступають економічні відносини між комерційними банками та позичальниками в процесі кредитування.

Предметом дослідження виступають теоретико-методологічні аспекти управління кредитним ризиком в вітчизняних банківських установах.

Методи дослідження. У процесі наукового дослідження використовувались загальні та конкретні наукові методи дослідження: структурно-логічний аналіз (при побудові структури роботи); аналіз, синтез, системна оцінка (при з'ясуванні теоретичних понять та визначень); індукція,

дедукція (при виявленні та дослідженні впливу факторів на ступінь кредитного ризику банку); діалектичний метод пізнання (вивчено та визначено напрями оптимізації рівня кредитного ризику через регулятивний вплив Національного банку України); метод групувань (при дослідженні класифікації та видів кредитного ризику); методи економічного аналізу (при оцінці динаміки та структури основних показників діяльності комерційних банків України); метод графічного аналізу (при побудові діаграм, таблиць та рисунків для кращого сприйняття основних показників діяльності банку); методи прогнозування (при здійсненні прогнозу рівня кредитного ризику), конкретизація, порівняння тощо.

Інформаційна база роботи. Методологічною основою дипломної роботи є теоретичні положення та напрацювання українських та зарубіжних вчених, науковців і економістів, положення сучасної економічної теорії, наукові дослідження провідних вчених-економістів, праці яких присвячені теоретичному аналізу та дослідженню кредитного ризику банківських установ, виявленню методів управління та вдосконаленню способів його мінімізації. Статистичною основою дипломного дослідження стала інструктивна та нормативна база, що регламентує діяльність банківських установ на кредитному ринку, статистична звітність вітчизняних банків, довідкова, монографічна і періодична література.

Практичне значення роботи. Запропоновані в ході наукового дослідження рекомендації та методи вдосконалення процесу управління кредитним ризиком комерційних банків, можуть бути використаними ними при розробці методичних підходів до оцінки кредитоспроможності позичальників, при розробленні методичних підходів до аналізу кредитоспроможності позичальників, методів оцінки портфельного та індивідуального кредитного ризику, розробці концепцій та програм кредитного ризик-менеджменту банківських установ тощо. Пропозиції автора напрямів мінімізації кредитного ризику в контексті зарубіжного досвіду можуть бути застосовані при розширенні банками організаційно-економічних форм та механізмів управління кредитним ризиком.

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури.

Повний обсяг дипломної роботи – 112 сторінок комп'ютерного тексту, в тому числі 11 таблиць, 7 рисунків, список використаних джерел із 85 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ ТА СПОСОБИ ЙОГО МІНІМІЗАЦІЇ

1.1. Поняття і економічна сутність кредитного ризику

Кожна банківська установа в процесі своєї діяльності стикається з різноманітними ризиками, що можуть як позитивно так і негативно вплинути на результати її роботи. Більшість науковців розглядають ризик як об'єктивно-суб'єктивну категорію діяльності, що пов'язана з неминучим вибором в умовах невизначеності та конфліктності ситуацій, відображає міру сподіваного результату, та виступає як позитивним так і негативним явищем [76, с. 176].

У своїх дослідженнях Л. А. Бондаренко використовує шість підходів до визначення поняття “банківський ризик”, а саме:

- як ймовірність відхилення від сподіваного результату;
- загроза втрат;
- ймовірність отримання як збитків, так і прибутку;
- невпевненість передбачення результату;
- ситуативна характеристика діяльності банку, що відображає невизначеність її результату;
- діяльність банку, пов'язана з подоланням невизначеності [10, с. 23].

Найчастіше при розгляді категорії «ризик» застосовуються перші чотири підходи, проте вони поширюються тільки на поняття «банківські ризики». П'ятий підхід визначає ризик як ситуативну характеристику діяльності банку, підкреслюючи специфіку такої діяльності. Тобто даний підхід узгоджується з тим, що ризик виникає лише внаслідок діяльності певного суб'єкта господарювання.

Шостий підхід визначає ризик як дію, проте не просто дію суб'єкта господарювання, а опосередковану дію на суб'єкт господарювання, проявом якої є настання невизначеності.

Ризики, які виникають в процесі банківської діяльності зумовлені об'єктивними, притаманними економічній, зокрема банківській, системі чинниками – невизначеністю, недостатністю необхідного інформаційного забезпечення оцінювання і прийняття банківських рішень, конфліктними ситуаціями [51, с. 13].

В сучасних умовах банківські установи можуть запропонувати своїм клієнтам різноманітні банківські продукти та послуги, серед яких особливе місце займає кредитування. Оскільки кредитні операції приносять банкам найбільші доходи (2/3 усіх банківських доходів), то від того наскільки правильно будуть обрані методи і дотримані умови кредитування, великою мірою залежить результат кредитної операції [7, с. 72].

Виконуючи посередницьку функцію між тимчасово вільними коштами та інвестиційними потребами комерційні банки можуть для активізації кредитування діяти за двома напрямками - на ринку цінних паперів та на кредитному ринку, акумулюючи заощадження населення [38, с. 119].

Банк, як посередник, обтяжений подвійним ризиком, адже акумулюючи чужі кошти, власниками яких залишаються юридичні та фізичні особи, розміщує їх на свій страх і ризик, що в підсумку може призвести до значних втрат через ймовірність їх неповернення позичальником. Таким чином, банк, з одного боку, ризикує разом із клієнтом, який позичив йому свої кошти, та з іншого – як окремий підприємницький суб'єкт, спрямовуючи на правах власності чужі грошові ресурси в тимчасове користування. Відтак, в разі негативних результатів здійснених операцій та неможливості виконати свої зобов'язання перед клієнтами, виникає ймовірність збиткової діяльності всіх учасників грошово-кредитних відносин, що, в підсумку, може спричинити до банкрутства банку, а в силу його особливого статусу в економіці – до цілого ряду банкрутств пов'язаних із ним підприємств, банків та приватних осіб [51, с. 307].

Кредитна діяльність як економічна категорія являє собою сукупність економічних відносин між кредитором і позичальником з приводу поворотного руху вартості.

В процесі кредитування створюється основна частка чистого прибутку, з якого формуються фонди комерційного банку. Водночас, із структурою і якістю кредитного портфеля пов'язаний основний з ризиків, на який може наражатися банк у процесі операційної діяльності, – кредитний ризик.

Оскільки кредитування є основним джерелом доходів для банку, а від їх неповернення він зазнає збитків, то кредитний ризик має розглядатися як один з основних банківських ризиків. При цьому, в сучасних умовах він стає багатограним та складнішим, що стимулює банківські установи до підвищеної уваги за рівнем та ефективністю систем його мінімізації. Кредитний ризик є пріоритетним та займає особливе місце серед інших банківських ризиків [71, с. 128].

Кредитний ризик має не тільки негативний вплив на прибутковість та платоспроможність банківської установи, а також спричиняє виникнення інших ризиків, які в майбутньому можуть мати масштабний прояв. Це такі ризики як: ризик ліквідності (замороження коштів у неліквідних активах), ризик втрати репутації (зменшення довіри до банку з боку вкладників та інвесторів в разі великої кількості неповернених кредитів), ризик неефективної діяльності (збільшення адміністративних витрат банківської установи при наявності ризикових кредитів), валютний ризик (виникнення збитків за кредитною операцією внаслідок коливання валютних курсів).

Цей вид ризик виникає кожного разу з моменту, коли банківська установа, а в сучасних умовах й інша кредитна установа (кредитна спілка тощо), надає (позичає) кошти, бере на себе зобов'язання про їх надання, інвестує їх чи іншим чином ризикує ними.

Потрібно також зазначити, що поняття кредитний ризик пов'язаний не тільки з кредитною діяльністю банківської установи, але й стосується й інший

операцій, що мають кредитний характер (операції з цінними паперами, гарантійні операції, лізинг, факторинг, форфейтинг) [34, с. 74].

Основними причинами виникнення кредитного ризику в банківській діяльності можуть стати: трансформаційні процеси в економічній системі; невизначеність цілей і критеріїв та необхідність урахування багатоваріантності у процесах оцінювання, прийняття рішень; недостатність, неповнота, невичерпність інформації, її приховування; неоднозначність оцінок прогнозу розвитку соціально – економічної системи, банківської установи, конкурентного середовища; зміна кон'юнктури ринку, смаків і уподобань споживачів тощо [28, с. 239].

Об'єктом кредитного ризику є кредитна діяльність банківської установи, точно спрогнозувати результати та умови здійснення якої на перспективу не можливо.

Суб'єктом кредитного ризику виступає конкретна особа чи колектив, що має компетенцію, щодо прийняття управлінських рішень та зацікавлена в результатах управління.

Джерелом виникнення кредитного ризику є чинники, які спричиняють невизначеність під час здійснення кредитних операцій [47, с. 107]. Класифікацію чинників кредитних ризиків банківських установ наведено в табл. 1.1 [71, с. 191].

Банківські установи не можуть повністю запобігти негативному впливу чинників ризику, однак мають враховувати їх у своїй діяльності та розробляти відповідні заходи для своєчасної адаптації чи нейтралізації їхньої дії. Комерційні банки є успішними, коли прийняті ризики контрольовані та знаходяться в межах їхніх фінансових можливостей.

Класифікація чинників кредитних ризиків

Група чинників	Види чинників
1. Чинники зовнішнього щодо банку та контрагентів середовища:	<ul style="list-style-type: none"> - законодавчо-регулюючі; - загальноекономічні; - політичні; - форс-мажорні.
2. Внутрішньо банківські чинники кредитних ризиків:	<ul style="list-style-type: none"> - стратегічні; - організаційні; - управлінські; - інформаційні.
3. Чинники, притаманні діяльності позичальника:	<ul style="list-style-type: none"> - характеристика позичальника; - характеристика кредитної угоди. - рівень обслуговування кредитного боргу позичальником.

В залежності від дії чинників кредитного ризику банківська установа може як зазнати фінансових втрат так і отримати неочікуваний прибуток. Проте, як показує практика, найчастіше кредитний ризик має негативний характер та призводить до збитків банку, до зниження платоспроможності та втрати репутації серед клієнтів. Можливі причини та негативні наслідки прояву чинників кредитних ризиків наведено на рис. 1.1. [82, с. 95].

Розмір фінансових втрат в наслідок неповернення позичальником основного боргу та несплати процентів за ним визначає величину кредитного ризику [34, с. 79].

Одним із напрямів розробки ефективних управлінських заходів щодо кредитних ризиків є їх класифікація. В науковій літературі існують різноманітні підходи до класифікації кредитних ризиків. Комплексна класифікація їх подана в табл. 1.2 [13, с. 124].

Способом зменшення кредитних ризиків є дотримання загальновідомих принципів кредитування, які забезпечують повернення банківської позички. Економічна наука під принципами кредитування розуміє правила поведінки банку і позичальника у процесі проведення кредитних операцій [19, с. 34].

Рис.1.1. Вплив кредитних ризиків на діяльність комерційних банків.

До основних принципів банківського кредитування відносять: забезпеченості, цільового характеру, платності, строковості, повернення.

Принцип забезпечення кредиту означає наявність у клієнта юридично оформлених документів, що гарантують своєчасне повернення кредиту. Такими документами можуть бути: договір застави, договір поруки, договір гарантії тощо [41, с. 234]. Цей принцип має на меті захистити комерційний банк від збитків внаслідок неплатоспроможності позичальника. Спосіб забезпеченості кредиту передбачається в кредитній угоді [31, с. 198].

Класифікація кредитних ризиків комерційних банків

Критерії класифікації	Види кредитних ризиків
За фінансовими наслідками	Наслідком якого є фінансові втрати
	Наслідком якого є недоотримання фінансової вигоди
	Наслідком якого є фінансовий дохід
За сферою виникнення	Зовнішній (систематичний)
	Внутрішній (несистематичний)
За учасниками кредитної угоди	Щодо позичальника
	Щодо страховика
	Щодо гаранта
	Щодо забезпечення
За рівнем виникнення	Індивідуальний
	Портфельний
За терміном кредитування	При короткотерміновому кредитуванні
	При довготерміновому кредитуванні
За можливістю прогнозування	Можна спрогнозувати
	Важко або неможливо спрогнозувати
За видом операцій кредитного характеру	При кредитуванні
	При операціях з векселями
	При лізингових операціях
	При факторингових операціях
	При акредитивах
За статусом позичальника	При кредитуванні корпоративних клієнтів
	При кредитуванні фізичних осіб
	При кредитуванні юридичних осіб
	При кредитуванні інсайдерів
	Міжбанківський
За способом впливу на ризик	Ліквідується банком
	Ліквідується страховою компанією
	Ліквідується гарантом, поручителем
	Розподіляється між банками
За кредитним процесом	За безпосередньої видачі кредиту
	При нетрадиційних кредитних операціях
За ймовірністю реалізації	Реалізований
	Потенційний

Цільове призначення позички полягає у тому, що економічні суб'єкти, що виявили намір вступити в кредитні відносини, повинні заздалегідь чітко визначити, на яку ціль будуть використані позичені кошти. Цю мету повинні однаково розуміти й оцінювати обидві сторони, погоджуючись на її кредитування. Це базова передумова забезпечення кожною зі сторін своїх інтересів у певній позичці та реалізації їх відносин як кредитних [2, с. 128].

Принцип платності виражає не тільки повернення позичальником кредитних ресурсів, отриманих від банку, а й оплату права на їх користування.

Принцип строковості передбачає передачу кредитором вільних коштів позичальнику у користування на конкретно визначений час. Цей строк мають узгодити сторони в момент вступу у кредитні відносини. Строковість впливає із цільового призначення кредиту. Одночасно вона сама служить передумовою для формування таких кредитних відносин, а також для розгортання таких майбутніх передумов, як визначення плати за кредит і порядок погашення кредиту [2, с. 129].

Принцип повернення кредиту є основним принципом кредитних правовідносин і означає, що кредит має бути обов'язково повернений позичальником в банк у визначеному в кредитній угоді термін [31, с. 199].

Таким чином, визначивши чинники, вплив, класифікацію кредитного ризику, а також проаналізувавши принципи кредитування, реалізація яких дозволить мінімізувати дію зазначеного виду ризику на банківську діяльність, доцільно визначити його економічну сутність. Так, в економічній літературі немає загальноприйнятого визначення поняття «кредитний ризик». Так, В.В. Вітлінський, під кредитним ризиком розуміє ймовірність виникнення небажаних подій при здійсненні фінансової угоди, що полягатимуть в тому, що контрагент банку не зможе виконати взяті на себе за кредитною угодою зобов'язань і при цьому не вдається скористатися наявними способами забезпечення [13, с. 29].

І.Т. Балабанов, Є.Ф. Жукова, М.Н. Тоцький, Дж. Сінкі під кредитним ризиком пропонують вважати небезпеку несплати боржником основної суми боргу і процентів, що належать або призначаються кредиторіві [4, с. 202; 5, с.

208; 74; 68, с. 428]. Т. Осипенко визначає кредитний ризик як ризик фінансових втрат, пов'язаних з дефолтом контрагента, тобто з його небажанням або неспроможністю своєчасно й у повному обсязі виконати свої зобов'язання перед банком [42]. А.І. Ольшанський дає таке визначення кредитного ризику: «кредитный риск – риск банка-кредитора, который связан с непогашением заемщика основного долга и процентов по выданным кредитам» [39, с. 34]. М.Є. Юденич у дисертаційній роботі в широкому розумінні визначає кредитний ризик як можливість втрат у зв'язку з невиконанням контрагентами умов договору, а у вузькому – можливість втрат банку в результаті невиконання позичальником взятих на себе зобов'язань, що виникають у процесі проведення кредитних угод з банком [83, с. 7].

А.О. Єпіфанов, І.В. Сало визначають кредитний ризик як можливість того, що у майбутньому в певний момент вартість банківських активів зменшиться у зв'язку з неповерненням (неповним або несвоєчасним поверненням) цих активів [20, с. 39].

У світовій практиці кредитний ризик розглядають як ймовірність негативної зміни вартості активів (портфеля кредитів) у результаті нездатності контрагентів (позичальників) виконувати свої зобов'язання, зокрема з виплати процентів і основної суми позики відповідно до термінів й умов кредитного договору .

Як бачимо, більшість авторів концентрують свою увагу на об'єктивних факторах неспроможності позичальника виконувати взяті на себе перед кредитною установою зобов'язання. Однак, у механізмі організації кредитних відносин між позичальником та кредитором присутній і суб'єктивний елемент поведінки економічних агентів, що позначається на ефективності кредитної діяльності загалом [16, с. 23].

У найширшому розумінні кредитний ризик – це невизначеність щодо повного та своєчасного виконання позичальником своїх зобов'язань згідно з умовами кредитної угоди, тобто неповернення (повністю або частково) основної суми боргу і процентів по ньому у встановленні договором строки.

Узагальнюючи вище зазначені підходи, на нашу думку кредитний ризик – це ризик невиконання контрагентом взятих на себе угодою зобов'язань, внаслідок реалізації негативних небажаних подій, що призведе до зменшення вартості банківських активів.

Отже, кредитний ризик як економічна категорія являє собою ймовірність повної або часткової втрати вартості активів банківською установою в результаті нездатності позичальників виконувати свої зобов'язання або недоотримання доходу внаслідок впливу різного роду чинників. Використовуючи поняття кредитний ризик, слід розрізняти терміни «індивідуальний кредитний ризик» та «портфельний кредитний ризик», оскільки для них застосовуються різні методи аналізу та управління. Розширена класифікація даного ризику сприяє кращому розумінню його економічного змісту та подальшого управління ним.

Відтак, мінімізація кредитного ризику не тільки не допускає втрат від кредитної діяльності, а й запобігає виникненню проблем із ліквідністю та платоспроможністю комерційного банку, що зумовлює актуальність даної проблеми в банківській діяльності.

1.2. Теоретичні основи управління кредитним ризиком банком

Стійкість економічного зростання в будь-якій країні залежить від спроможності банківських установ забезпечувати кредитними ресурсами суб'єктів господарювання відповідно до їх потреби. Разом із тим, загальна тенденція сучасного розвитку кредитних операцій банків України – це суттєве зменшення обсягів кредитування та збільшення частки проблемних позик у кредитних портфелях банківських установ, що свідчить про недосконалість методів та підходів управління кредитним ризиком [52, с. 201].

Згідно з нормативними документами НБУ управління ризиками - це процес, за допомогою якого банківська установа виявляє ризик, оцінює його величину, здійснює контроль та моніторинг своїх ризикових позицій, та враховує взаємозв'язок між різними категоріями ризиків.

Управління кредитним ризиком – це формалізований процес з чіткою послідовністю етапів, механізмів та методів за допомогою яких банк виявляє ризик, оцінює його рівень, здійснює моніторинг і контролює свої ризикові позиції [33, с. 12].

В цілому, управління кредитним ризиком передбачає здійснення заходів, що спрямовані на мінімізацію витрат та визначення оптимального рівня доходності та ризику. Метою даної діяльності є створення умов захисту кредитора шляхом встановлення лімітів та диверсифікації термінів позик, здійснення постійної аналітичної діагностики фінансового стану позичальника, що передбачає комплексний аналіз його кредитоспроможності, вибір оптимальної форми забезпечення кредиту.

Що стосується управління кредитним ризиком на макрорівні, то внаслідок наявності чіткої взаємозалежності між станом банківської системи та економічним зростанням країни виникає необхідність аналізу, якісної та кількісної оцінки рівня ризику. Аналіз ризиків банківської системи України здійснюється органами банківського нагляду, найважливішим інструментом якого є дистанційний аналіз. Основне завдання такого аналізу полягає у

визначенні характеристик ризику банківського сектору на підставі кількісної інформації, отриманої з банківської звітності. Дистанційний аналіз використовується у процесі оцінки ризиків і є єдиною можливим інструментом якісного й кількісного аналізу розвитку банківського сектору в цілому .

В широкому розумінні управління кредитним ризиком передбачає:

- прийняття рішення щодо надання кредиту: прийняти на себе ризик, надавши клієнтові кредит; ухилення від кредитного ризику, відмовившись від кредитування клієнта;

- управління кредитним ризиком передбачає розв'язання таких проблем як: використання доступних і обов'язкових способів мінімізації кредитного ризику; врахування кількісних показників ступеня ризику для адекватного обчислення низки важливих фінансово-економічних показників, що характеризують ефективність діяльності банківської установи, зокрема це обчислення процентної ставки за наданим кредитом [18, с. 82].

Відтак, управління кредитним ризиком банку повинно охоплювати всі аспекти функціонування банку, які тим чи іншим чином можуть на нього вплинути, що в підсумку має забезпечити оптимізацію рівня його дії на ефективність банківської діяльності [51, с. 311].

Разом з тим, кредитному ризику притаманні певні особливості, що ускладнюють процес його оцінки та управління. До них належить, перш за все, індивідуальний характер кредитного ризику, що пов'язаний з конкретним позичальником. Разом з тим, оцінка фінансового стану та моральних якостей позичальника є суб'єктивною, оскільки може відрізнятися у кожного банку [54, с. 229].

Кожна банківська установа сама обирає для себе модель роботи з питань управління кредитним ризиком. Проте дана модель має бути комплексною та залучати кожен функціональний підрозділ банку й створювати вертикалі управління цим процесом, що матиме такий вигляд: рада банку – правління – кредитний комітет – ризик-менеджмент – структурні підрозділи. І, звичайно ж,

має передбачати розробку програмного продукту, який забезпечує весь комплекс робіт, пов'язаних з управлінням ризиками [78, с. 45].

Таким чином, управління кредитним ризиком повинно будуватись на певних принципах, зокрема:

- усвідомленість прийняття кредитного ризику з метою отримання доходу як результату реалізації кредитної операції та врахування масштабності його наслідків;

- необхідність управління кредитним ризиком, що проявляється в можливості застосування методів його мінімізації;

- індивідуальність управління із врахуванням комплексності системи ризик-менеджменту банку через вплив кредитного ризику на інші банківські ризики;

- рівень прийнятих кредитних ризиків повинен відповідати рівню дохідності, адже в результаті виникнення ситуації коли втрати від ризиків більші, ніж очікувані доходи, то від здійснення такої кредитної операції краще відмовитись;

- прийняті ризики мають бути адекватними фінансовим можливостям банку та обсягу його власного капіталу;

- витрати на зменшення негативних наслідків внаслідок дії кредитного ризику не мають перевищувати можливі втрати по ньому;

- врахування фактору часу, адже чим більший термін здійснюваної кредитної операції, тим вищий ризик, що спричиняє необхідність забезпечення додаткового доходу банку;

- визначення можливості передачі ризику або його страхування [51, с. 310].

Слід зазначити, що є три основні цілі управління банківським кредитним ризиком:

1. Попередження ризику. Дана мета досягається шляхом ліквідації передумов виникнення кредитного ризику в майбутньому.

2. Підтримка ризику на визначеному рівні. Ця мета припускає дотримання банком вимог щодо рівня ризику, що встановлюється центральним банком, а також визначається самим банком відповідно до власної ризикової стратегії.

3. Мінімізація ризику при деяких заданих умовах, що охоплює комплекс заходів прямого впливу на кредитний ризик [37, с. 319].

Управління кредитним ризиком банку здійснюється на двох рівнях, залежно від причин його виникнення – на рівні кожної окремої кредитної операції та на рівні кредитного портфелю загалом [18, с. 83].

Таким чином, в рамках кредитного процесу управлінню підлягають наступні види об'єктів:

- кредитний ризик конкретного позичальника, обумовлений зовнішніми факторами;
- кредитний ризик конкретного позичальника, обумовлений внутрішніми факторами;
- кредитний ризик портфелю, обумовлений внутрішніми факторами;
- кредитний ризик портфелю, обумовлений зовнішніми факторами [74].

Відмітимо, що основою управління кредитним ризиком є кредитна політика комерційного банку, що являє собою сукупність заходів, метою здійснення яких є фективне розміщення вільних ресурсів для забезпечення стабільного зростання прибутків банку. Кожен банк розробляє власну кредитну політику відповідно до чинників, що здійснюють вплив на його діяльність [78, с. 45].

Кредитна політика банку є основою системи управління кредитним ризиком. До основних елементів даної системи відносять:

- організаційне забезпечення кредитної діяльності;
- систему лімітів і нормативів;
- оцінку заявок на кредит і кредитоспроможності позичальника;
- встановлення кредитного рейтингу (розділення кредитів за ступенем ризику);
- визначення відсоткової ставки з урахуванням кредитного ризику;

- авторизація кредиту – розподіл повноважень при прийнятті рішень про видачу кредиту;
- кредитний моніторинг;
- управління кредитним портфелем;
- відновлення проблемних кредитів [78, с. 46].

Комплексна система управління кредитним ризиком передбачає визначення рівня допустимості та виправданості рівня ризику і прийняття, а також прийняття практичного рішення, щодо використання ризикової ситуації, або на створення системи заходів, що зменшують ймовірність виникнення збитків банку від здійснення тієї чи іншої операції.

Система управління кредитним ризиком, загалом складається із п'яти взаємозв'язаних етапів: 1) виявлення (ідентифікація) кредитного ризику; 2) якісна та кількісна оцінка кредитного ризику; 3) вибір методів мінімізації рівня ризику; 4) контроль кредитного ризику; 5) моніторинг кредитного ризику.

Виявлення кредитного ризику як початковий етап управління кредитним ризиком спрямований на отримання необхідної інформації про структуру та властивості ризику. Основним питанням даної підсистеми є: де отримати достовірну інформацію про клієнта. Для цього необхідно визначити природу виникнення ризику, що дозволить встановити зміст і якість потрібної інформації, визначить способи збору та методи її обробки, визначить рух інформації з мінімальними затратами та в оптимальний термін. На цьому етапі відбувається ідентифікація причин виникнення кредитного ризику. Від якості, достовірності та повноти зібраної інформації залежить ефективність управління на наступних рівнях. А тому, саме на цьому етапі відбувається розуміння ризиків, що можуть виникнути при здійсненні конкретної кредитної операції.

Наступним етапом є кількісна та якісна оцінка кредитного ризику. На цьому етапі здійснюється кількісний розрахунок та якісний аналіз виявлених ризиків, що дає можливість визначення ймовірності та розмірів можливих збитків або недоодержаних прибутків. Комплексний аналіз повинен здійснюватися як на рівні банківської установи загалом, так і на рівні окремих

підрозділів та включати виявлення, вимірювання та оцінку ризику, в тому числі зв'язок та взаємозв'язок між різними видами ризику.

Якісна оцінка ризиків дає можливість отримати повну та наближену до дійсності інформацію щодо фінансової стійкості позичальника та його намірів повернення боргу. Якісна оцінка, як правило, базується на певних характеристиках позичальника, а саме: якість управління та діяльність керівництва підприємства, надійність внутрішнього контролю та дотримання договірних зобов'язань, перспективи розвитку підприємства. Визначення цілей та розміру отримання кредиту є досить важливим для виявлення якісних характеристик, оскільки поєднання даних параметрів позики та характеру введення бізнесу потенційного клієнта дає можливість банку певною мірою визначити чи здатен він прийняти на себе даний обсяг ризику.

Для проведення кількісної оцінки кредитного ризику банку можуть застосовуватися ряд методів: метод аналогій, експертний метод, врахування кредитного ризику при обчисленні ставки відсотка .

Наступним етапом управління кредитним ризиком є вибір методу впливу на ризик, що дозволить мінімізувати його в майбутньому. На даному етапі перед банківською установою постає вибір: прийняти ризик (це повинно бути узгоджене з кредитною політикою банку, із вирішенням проблеми ризик-дохід) або оптимізувати його. Відмова від ризику дозволить звести його до нуля, однак при цьому банк втрачає дохід за даною операцією.

Контроль як етап управління кредитним ризиком включає стеження за процесом управління та його оцінювання. Даний етап має проводитися систематично та включати себе такі складові як: встановлення стандартів, оцінку виконання, коригування.

Основою контролю за рівнем кредитного ризику є встановлення стандартів, тобто планових показників якими мають керуватися підрозділи банку в процесі здійснення кредитних операцій. При виявленні відхилень від планових показників мають здійснюватися заходи щодо їх ліквідації та повернення їх до стандартів.

Наступною складовою є оцінка виконання стандартів, що має проводитися з певною періодичністю та встановленими критеріями.

За результатами оцінки відбувається коригування планів, якщо вони є не реальними, або усуваються виявлені недоліки в ході проведення контролю на певних ділянках роботи кредитного підрозділу.

Внутрішньобанківський контроль рівня кредитного ризику проводиться на трьох рівнях: стратегічному, тактичному, оперативному.

На стратегічному рівні здійснюється загальний контроль за процесом управління ризиками, розробляються внутрішньобанківські положення та процедури щодо кількісної та якісної оцінки ризиків, встановлюються ефективні процедури і засоби контролю за процесом управління ризиками, проводиться моніторинг дотримання цих процедур і засобів контролю а також контролюється їх постійна адекватність через перегляд та внесення необхідних змін.

Контроль на тактичному рівні здійснюється за процесом управління ризиком, а станом кредитного портфеля, за виконанням внутрішніх та зовнішніх нормативних актів та положень, що стосуються кредитування. На оперативному рівні проводиться контроль на рівні окремої кредитної угоди та конкретного позичальника за дотриманням встановлених лімітів та процедур надання кредитів.

Моніторинг кредитного ризику – це процедура систематичного відстеження зміни даних про стан кредитного ризику банку протягом усього періоду кредитування. Попередній моніторинг здійснюється ще до терміну надання кредиту, оперативний моніторинг передбачає здійснення періодичного аналізу кредитного досьє позичальника, форм забезпечення кредиту, перегляд кредитного портфеля банку (оцінку виданих кредитів), зовнішні аудиторські перевірки.

Виділяють два види кредитного моніторингу: внутрішній та зовнішній. Внутрішній моніторинг характеризується тим, що він здійснюється переважно

за документами, які відповідають тому чи іншому етапові кредитування, при цьому відбувається здійснення оцінювання кредитного ризику.

Під час зовнішнього моніторингу здійснюються зустрічна перевірка руху товарів, придбаних за рахунок кредитних коштів, зустрічі та переговори з позичальниками, які допустили прострочення платежів, телефонні дзвінки, листування, інспекційні перевірки на місцях, зустрічі та переговори із поручителями позичальників.

Система управління кредитним ризиком у комерційному банку складається з двох субсистем: керованої (чи об'єкта управління) і керуючої (чи суб'єкта управління). Основний об'єкт управління в ризиковому кредитному менеджменті — це кошти, що знаходяться в діловому обороті комерційного банку, і пов'язаний з ними кредитний ризик. Суб'єкт управління — це структурні підрозділи чи організаційні одиниці банку, що здійснюють процес управління кредитним ризиком на основі використання специфічних трудових, інформаційних, матеріальних і фінансових ресурсів. Як суб'єкти управління виступають вище керівництво, апарат управління, персонал банку, представлені у вигляді Ради банку, Правління, кредитного комітету, кредитних відділів і служб, менеджерів по кредитах .

Здійснення нагляду за системами управління ризиками в банках України регламентуються Методичними вказівками з інспектування банків «Система оцінки ризиків», затвердженими постановою Правління НБУ №104 від 15.03.2004р., та Методичними рекомендаціями щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, схваленими постановою Правління НБУ №361 від 02.08.2004р.. Зокрема, згідно з Методичними вказівками, під час оцінки системи управління ризиками наглядовці беруть до уваги положення, процеси, персонал і системи контролю. Значні недоліки в одному або декількох із цих компонентів розглядаються як недоліки в управлінні ризиками. Усі ці системи є важливими, але розвиненість і складність кожної з них є різною залежно від складності операцій банку. Менші за розміром банки, які не здійснюють складних операцій, як правило, мають

менш формалізовані положення, процеси і системи контролю, ніж більші банки. Проте це не означає, що системи управління ризиками є менш важливими для банків з нескладними операціями. Це просто означає, що формалізація процесу є менш вираженою [80, с. 434].

У вітчизняних комерційних банках управління кредитним ризиком базується на внутрішніх нормативних документах (концепціях, політиках, положеннях, регламентах, інструкціях, процедурах, стандартах, методиках тощо).

Отже, здійснюючи управління кредитним ризиком, банківська установа впливає на економічний розвиток країни через підвищення економічної ефективності вкладення позикових коштів, зниження частки банкрутств банків, поліпшення фінансового становища позичальників та максимальне задоволення потреб населення завдяки кредитним продуктам. Таким чином, надійна система управління банківськими ризиками, особливо кредитним, сприятиме підвищенню прибутковості роботи банків та покращенню показників їх діяльності. Однак відмітимо, що досі вкрай актуальне питання використання нових підходів для вдосконалення управління проблемною заборгованістю з метою зниження кредитних ризиків під час інвестування банками коштів у розвиток економіки на сучасному етапі розбудови вітчизняної банківської системи України [51, с. 311].

1.3. Основні методи мінімізація кредитного ризику комерційними банками

Проблема зниження кредитного ризику є важливим питанням в сучасних умовах, оскільки банківська система України розвивається швидко, постійно розширюється коло банківських послуг, у тому числі і такий різновид, як кредитування. Головне завдання в раціональному управлінні кредитними ризиками полягає в пошуку реальних шляхів їх мінімізації й одержанні достатніх доходів для збереження засобів вкладників і підтримки життєдіяльності банківської установи .

В економічній літературі загальними методами управління кредитним ризиком більшість вчених вважає уникнення, збереження, прийняття, зниження кредитних ризиків (Табл. 1.3) [3, с. 278]

Таблиця 1.3

Методи управління кредитним ризиком

Управління кредитним ризиком:		
Уникнення	Відмова від кредитування ненадійно не позичальника	
	Відмова від кредитування підозрілої операції	
Збереження	Пошук нових секторів кредитного ринку	
	Створення нових кредитних продуктів	
Прийняття	Повне прийняття(поглинання)	
	Часткове прийняття	розкладання
		перекладання
		страхування
		забезпечення
сек'юритизація		
Зниження	Можливого збитку	лімітування
		синдиціювання кредиту
	Можливості виникнення втрат	диверсифікація

У вітчизняній практиці методи мінімізації кредитного ризику умовно поділяють на зовнішні та внутрішні. Внутрішні способи зниження кредитного ризику банківською установою в основному стосуються внутрішньобанківського менеджменту і до них відносять оцінку кредитоспроможності позичальника, лімітування, нормування, диверсифікацію форм і термінів надання кредитів, формування резервів.

Зовнішні способи мінімізації кредитного ризику щодо позичальника полягають в прагненні банку до перерозподілу ризику шляхом перекладання частини ризику на інші суб'єкти чи об'єкти правовідносин. До них можна віднести: розподіл ризику, зовнішнє страхування, забезпечення, гарантію, поруку.

Важливою складовою управління кредитним ризиком банківських установ є оцінка кредитоспроможності позичальника. Швидкі темпи зростання обсягів наданих кредитів, а отже зростання ризиковості банківської діяльності, зумовили необхідність вдосконалення механізму визначення кредитоспроможності позичальника.

В банківських установах під кредитоспроможністю позичальника прийнято розуміти наявність у позичальника (контрагента) передумов для отримання кредиту та його здатність повернути в повному обсязі суму кредиту та відсотків за ним в обсязі і в термін обумовлені договором.

Оцінка кредитоспроможності проводиться з метою отримання достовірної інформації з метою прийняття рішення про можливість і умови надання позики. Повнота аналізу залежить від наявності чи відсутності в минулому кредитних відносин банку з позичальником, від результатів його фінансово-господарської діяльності, обсягу та строків надання кредиту. Кредитоспроможність позичальника в умовах ринкової економіки є основною характеристикою, що визначає можливість встановлення кредитних відносин між банківською установою та контрагентом [43, с. 388].

Джерелами інформаційного забезпечення процесу оцінки кредитоспроможності клієнтів банку можуть бути власна база даних, матеріали отримані від самого клієнта, бази даних інших фінансово-кредитних установ.

Метод диверсифікації передбачає розподіл кредитних ресурсів серед широкого кола позичальників, що відрізняються між собою як за характеристиками, так і за умовами діяльності.

Основним недоліком даного методу мінімізації рівня кредитного ризику є зменшення очікуваної прибутків, оскільки розширення напрямів кредитування в більшості випадках пов'язане із використанням менш прибуткових напрямів діяльності [69, с. 300].

Лімітування являє собою процес із встановлення максимальних розмірів наданих позичок, що сприяє обмеженню кредитного ризику. Використання банківськими установами даного методу дозволяє уникнути необдуманій концентрації будь-якого ризику, що дозволяє уникнути їм кредитних втрат та забезпечити стабільні прибутки.

Різні вияви методу лімітування зумовлюють різноманітність джерел і показників ефективності кожного з них. Основним недоліком даного методу є зменшення віддачі (як результат обмежень) і вилучення з розгляду привабливих стосовно прибутку і доходів варіантів.

Резервування як метод управління кредитним ризиком полягає в акумуляції частини коштів, які, в майбутньому можуть бути використані для компенсації витрат банку пов'язаних із неповерненням кредитів. Даний метод є одним із методів самострахування банку для захисту вкладників, кредиторів та акціонерів [12, с. 203]. На розмір відрахувань до резерву впливають такі умови як фінансовий стан позичальника, стан застави за кредитною операцією, стан обслуговування боргу, кредитна історія позичальника [16, с. 26].

В сучасних мовах резервування є основним напрямом захисту від кредитного ризику, що використовується вітчизняними банківськими установами. Дані резерви створюються за всіма видами наданих банком кредитів для відшкодування сум основного боргу за наданими позичками.

Перевагою резервування є можливість для банку швидко відшкодувати понесенні втрати, а недоліком – відволікання значного обсягу ресурсів та зниження ефективності використання капіталу.

Страховання – це метод мінімізації кредитного ризику, що полягає в повній або частковій передачі кредитного ризику спеціалізованій організації. Економічна сутність страхування полягає у створенні резервного (страхового) фонду. Розмір відрахувань до цього фонду для суб'єкта, що прагне мінімізувати негативні прояви ризику, менший від розміру очікуваного збитку і, як наслідок, страхового відшкодування [33, с. 33].

Перевагою страхування ризику над резервуванням є те, що обсяг відшкодування негативних наслідків не обмежується сформованим за рахунок відрахувань страховим фондом, а визначається вартістю об'єкта страхування, розміром страхового внеску та відповідно страховою сумою.

У разі страхування методом розподілу ризику (передачі частини ризику) за рахунок залучення до участі в проекті, що містить ризик, більш широкого кола партнерів, або інвесторів, платою за зниження ризику є відмова від частини доходів, на користь інших учасників проекту, що взяли на себе відповідальність за частину ризику [71, с. 185].

Метод усунення кредитного ризику передбачає залишення банківською установою всієї відповідальності за собою. Мінімізація ризику здійснюється власними силами, роблячи ставку на професіоналізм менеджерів. Для утримання кредитного ризику на визначеному рівні банк може здійснювати такі заходи: припинення на деякий час діяльності у високоризикових галузях, пошук нових ринків кредитування, створення нових кредитних продуктів, створення структурного підрозділу для повернення проблемних кредитів.

Ще одним методом впливу на кредитний ризик є вимоги щодо надання забезпечення, що дає можливість банку у випадку неповернення позики повністю чи частково компенсувати свої витрати. Основними вимогами щодо надання забезпечення можуть бути: застава, гарантії та поручительства. Сьогодні перелік вимог банків щодо забезпечення значно розширився та

включає в себе товарно-матеріальні цінності, рухоме та нерухоме майно, цінні папери, застава рахунків до оплати тощо.

На сьогоднішній день застава залишається найпоширенішим та найефективнішим забезпеченням (а отже і способом мінімізації кредитного ризику) кредитів, що надаються банківськими установами України [21, с. 99].

Законодавством України застава визначається як спосіб забезпечення зобов'язань, з допомогою якого кредитор має право у разі невиконання боржником забезпеченого заставою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог з вартості заставного майна переважно перед іншими кредиторами [56].

Основними вимогами до застави є:

- висока ліквідність;
- можливість тривалого зберігання (мінімум на термін користування кредитом);
- стабільність ціни на заставне майно;
- мінімальні затрати на зберігання та реалізацію застави [33, с. 36].

Перевагою використання застави є її більша ефективність в порівнянні з іншими способами забезпечення кредиту, оскільки використання застави, завдяки економічним та психологічним мотивам позичальника, зменшує кредитний ризик та забезпечує повернення не тільки суми кредит, а й процентів по ньому.

Вітчизняні наукові виділяють деякі недоліками використання застави на практиці, що впливають із Закону України «Про заставу». Згідно даного закону дозволяється подальше використання вже закладеного майна, що не відповідає інтересам кредиторів. Також вищезазначений закон передбачає обов'язок боржника попередити кожного із заставодержателів про всі попередні застави, та в разі необхідності, відшкодувати збитки, хоча насправді отримати відшкодування втрат дуже проблематично. Оформлення і реалізація заставного майна обкладаються численними податками і зборами. Цим, а також можливістю зменшення ринкової вартості заставного майна, пояснюється вимога банківських установ, щоб ринкова вартість предмета застави

перевищувала розмір кредиту в 1,5-2 рази [21, с. 99].

Гарантія повернення кредиту – це зобов'язання банку, іншої фінансово - кредитної установи видане за наказом позичальника на користь кредитора, сплатити кредитору у випадку невиконання позичальником своїх зобов'язань за кредитним договором суму основного боргу та відсотків за кредитом.

В правовому відношенні гарантія не залежить від інших договірних зобов'язань гаранта і розглядається як самостійне зобов'язання перед банком. Гарантійні претензії банку можуть бути реалізовані тільки при настанні гарантійного випадку.

Надійність гарантія як засобу забезпечення для банку пояснюється з кількох позицій:

1) гарант відповідає за порушення зобов'язань боржником, його зобов'язання не залежить від припинення або недійсності основного зобов'язання, зокрема і в тому випадку коли гарантія містить посилання на основне зобов'язання;

2) при невиконання боржником зобов'язання, забезпеченого гарантією, гарант повинен сплатити кредитору суму зазначену в гарантії;

3) гарантія не може бути відкликана гарантом. Оскільки, навіть за умов визнання договору з боржником недійсним чи припинення зобов'язань через неможливість його виконання або через обставини, за які боржник не несе відповідальності, гарант зобов'язаний сплатити кредиторів певну грошову суму зазначену в договорі, а тому гарантія як засіб забезпечення досить вигідна кредитору.

Порука – це договір за яким поручитель зобов'язаний при необхідності сплатити кредитору заборгованість позичальника. Договір поруки є доповненням до кредитного договору. Відповідно до даного договору поручитель зобов'язується перед кредитором іншої особи відповідати за виконання нею зобов'язання в повній сумі чи частково.

В разі невиконання боржником зобов'язань кредитор має право висувати вимоги як до боржника, так і до поручителя, в чому проявляється

забезпечувальна функція поруки. При невиконанні зобов'язання боржник та поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо інше не встановлено договором поруки.

Поручитель відповідає в тому ж обсязі, що і боржник за сплату процентів і неустойки, за відшкодування збитків, якщо інше не встановлено договором поруки.

В разі виконання поручителем зобов'язань позичальника, він набуває всіх прав кредитора за цим зобов'язанням, та має право вимагати від боржника виконання своїх зобов'язань вже перед ним. Порука припиняється: одночасно з припиненням забезпеченого нею зобов'язання та у випадку, якщо кредитор протягом трьох місяців з дня настання строку зобов'язання не пред'явить позов до поручителя. У випадку не зазначення строку виконання зобов'язання (або визначення моментом вимоги), то при відсутності іншої угоди відповідальність поручителя припиняється після закінчення одного року з дня укладання договору поруки.

Основними факторами від яких залежить ефективність гарантії та поруки є: реальна оцінка банком-кредитором фінансової стійкості гаранта (поручителя); впевненість банку при отриманні гарантії (поруки) в готовності гаранта (поручителя) виконати свої зобов'язання.

Також досить ефективним способом мінімізації кредитного ризику є управління загальним портфелем банківських позик. Цей метод заснований на ретельному аналізі банком власного кредитного портфеля, що являє собою сукупність вимог банку за кредитами, які класифіковані на основі критеріїв, пов'язаних із різними факторами кредитного ризику. Здійнення аналітичного аналізу в цьому напрямі дозволить об'єктивно оцінити величину необхідного резервного фонду для покриття можливих витрат за кредитними операціями, та дозволить визначити оптимальні напрями поліпшення структури портфеля кредитних позичок банку [67, с. 156].

Під оптимальним формуванням кредитного портфеля банків у цьому разі слід розуміти розробку стратегії кредитних операцій у такий спосіб, який би не

позначався негативно на можливостях із забезпечення дохідності банківських установ. Як важливий і перспективний напрям для практичної реалізації цього завдання можна розглянути використання можливостей щодо сек'юритизації активів, яка передбачає перетворення наданих банками кредитів на ліквідні цінні папери.

Ще одним ефективним методом мінімізації кредитних ризиків є хеджування, що полягає в зменшенні ризику шляхом укладання протилежної угоди. В широкому розумінні хеджування - це форма страхування вартості товару або прибутку, валютного ризику під час здійснення ф'ючерсних угод в банківській, страховій та комерційній практиці. Учасники ризику мають можливість застерегтись, знизити рівень фінансового ризику, що пов'язаний з можливою зміною кон'юнктури ринку впродовж виконання умов угоди.

За технікою здійснення хеджування може бути коротким та довгим. Коротке хеджування являє собою продаж строкових контрактів, а довге – купівлю строкових контрактів. Коротке хеджування сприяє забезпеченню ціни продажу базового активу, що знаходиться в власності продавця. Довге хеджування призводить до негативної зміни ціни активу.

Основними фінансовими інструментами хеджування є інструменти строкового ринку - форвардні контракти, опціони та ф'ючерсні контракти [50, с. 239].

Досить ефективним способом мінімізації кредитного ризику є сек'юритизація, що передбачає використання похідних фінансових інструментів (кредитних деривативів). Використання вказаних фінансових інструментів дає змогу відокремити кредитний ризик від активу для подальшої передачі цього ризику третій стороні. В результаті цього банки отримують можливість перерозподіляти кредитні ризики, не оформляючи переходу права власності на свої базові активи.

У процесі сек'юритизації банки передають частину своїх майбутніх грошових потоків в обмін на можливість інвестувати отримані кошти в будь-які

прибуткові проекти, нейтралізуючи таким чином небезпеку недоінвестування в банківській справі [82, с. 48].

Як свідчить сучасна світова банківська практика, набули значного поширення такі схеми сек'юритизації активів: балансова, традиційна або класична й синтетична. Балансовий тип сек'юритизації активів передбачає емісію цінних паперів, забезпечених пулом банківських активів, які продовжують залишатися на балансі банку-емітента.

За основу традиційної сек'юритизації активів взято довірче управління такими активами. Банк-ініціатор відчужує на користь цільової компанії (SPV) високоліквідні активи, яка оплачує первинному власнику вартість переданих активів безпосередньо в момент їхнього продажу (true sale) і здійснює випуск цінних паперів, які розміщує на ринку серед інвесторів [73, с. 50].

В рамках синтетичної сек'юритизації активно використовуються кредитні деривативи. Синтетична сек'юритизація на відміну від традиційної форми передбачає продаж ризику, а не усього активу. Популярності набули кредитні дефолтні свопи (англ.: "Credit Default Swap"), кредитні спредові свопи (англ.: "Credit Spread Swap") та свопи повного повернення ("Total Return Swap") [29, с. 120].

В найпростішому вигляді сек'юритизація являє собою переоформлення банком активів у цінні папери (наприклад облігації), які в подальшому реалізуються третім особам. Викупна вартість даних цінних паперів залежить від стану кредиту, що лежить в їх основі. У випадку вчасного погашення позики банк викупляє ці облігації за номіналом. Якщо ж кредит пролонгується або не погашається в установлений термін банк здійснює купівлю облігацій із дисконтом, величина якого безпосередньо залежить від рівня кредитного ризику. У результаті банківські активи набувають більшої диверсифікації.

При застосуванні будь-якого з методів сек'юритизації банк отримує значні переваги, а саме: замість строкових активів банк одержує ліквідні кошти, які можна використати для подальшого розвитку. Часто банк має значні обсяги

недостатньо ліквідних активів, продаж яких у потрібний момент не завжди можливий, що може призвести до втрати його платоспроможності. У цьому разі сек'юритизація становитиме важливий інструмент управління активами, позаяк дає змогу реалізувати їх швидко й ефективно в умовах конкурентно насиченого ринку; розширюється коло потенційних інвесторів; зменшується ймовірність виникнення у банку процентного, кредитного ризиків, а також ризику втрати ліквідності. Сек'юритизація перерозподіляє ці банківські ризики між кредитною установою, інвестором і посередником; поліпшується виконання чинних нормативів (наприклад, відношення зобов'язань до власного капіталу); банк може позиціонувати себе як фінансову установу, котра спроможна працювати зі складними міжнародними фінансовими інструментами [9, с. 23].

Отже, управління кредитними ризиками повинно охоплювати всі види діяльності фінансово-кредитної установи, які впливають на параметри її ризиків, становлять безперервний процес аналізу ситуації та відповідного середовища, в яких виникають ризики та/або рівень уразливості фінансово-кредитної установи до таких ризиків. А з метою мінімізації кредитних ризиків банківські фахівці повинні проводити постійний моніторинг за кредитним процесом.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

За результатами першого розділу дипломної роботи можна зробити висновок, що, кредитний ризик – це невизначеність, що передбачає наявність альтернатив та необхідність прийняття рішення, а також загрозу втрати частини прибутку в наслідок несплати позичальником основної суми богу та процентів за користування нею у зв'язка з неспроможністю сторони, що взяла на себе зобов'язання виконати умови фінансової угоди.

Об'єктом кредитного ризику є кредитна операція, точно оцінити ефективність і умови здійснення якої на перспективу неможливо.

Суб'єктом кредитного ризику є особа (колектив), яка має відповідну компетенцію щодо управління і прийняття відповідних управлінських рішень щодо об'єкта та зацікавлена в результатах управління.

Основними чинниками, що спричиняють виникнення кредитних ризиків є: чинники позичальника (некваліфікованість персоналу, шахрайство позичальника), зовнішні чинники (чинники загальноосвітнього рівня, чинники національного рівня (політичні, соціальні, економічні), чинники нормативно-законодавчого рівня, чинники регіонального рівня (позиція влади, внутрішньоекономічні, криміногенні), галузеві чинники, чинники надзвичайних подій), чинники банку (некваліфікованість персоналу, помилковість внутрішнього контролю, неефективність політики банку, помилковість в операційній роботі).

Способом зменшення кредитних ризиків є дотримання загальновідомих принципів кредитування, які забезпечують повернення банківської позички. До основних принципів банківського кредитування відносять: забезпеченості, цільового характеру, платності, строковості, повернення.

Регулювання кредитних ризиків банків – це послідовний процес прийняття ефективних рішень щодо впливу на ризикоутворюючі чинники, який здійснюється з метою утримання прийнятого рівня кредитних ризиків для досягнення стратегічних завдань банківської діяльності.

Запровадження ефективної системи регулювання та визначення ризиків банківського кредитування у процесі управління ними дає змогу визначити їх оптимальний рівень і забезпечити прибутковість кредитної діяльності банківських установ. Підвищення контрольних функцій служби внутрішньобанківського аудиту в процесі кредитування та оптимізації облікових процедур при відображенні у бухгалтерському обліку нарахованих доходів за кредитними операціями дасть змогу забезпечити достовірність фінансової звітності про стан кредитних портфелів банків країни і може підвищити якість менеджменту кредитних операцій.

У вітчизняній банківській практиці основними методами управління кредитним ризиком є оцінка кредитоспроможності позичальника, лімітування, нормування, диверсифікація форм і термінів формування резервів, розподіл ризику, зовнішнє страхування.

Управління кредитними ризиками повинно охоплювати всі види діяльності фінансово-кредитної установи, які впливають на параметри її ризиків, становлять безперервний процес аналізу ситуації та відповідного середовища, в яких виникають ризики та/або рівень уразливості фінансово-кредитної установи до таких ризиків. А з метою мінімізації кредитних ризиків банківські фахівці повинні проводити постійний моніторинг за кредитним процесом.

РОЗДІЛ 2

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

2.1. Методи мінімізації та оцінки кредитного ризику індивідуального позичальника

В умовах ринкових перетворень для обслуговування потреби в кредитних ресурсах економіки країни важливого значення набуває ефективне формування кредитного потенціалу банків та банківської системи в цілому. Сучасні тенденції розвитку банківського кредитування в Україні потребують покращення якості та структури кредитних активів банків [26, с. 16].

Оскільки до фінансової кризи 2008 року більшість банків видавали кредити в іноземній валюті, то через девальвацію гривні знизилася платоспроможність позичальників, що спричинило посилення тенденції до зміни структури власності й активного втручання НБУ у фінансову політику банків. В Україні причиною виникнення кризи стало значне залучення банками зовнішніх запозичень з метою перекредитування. Оскільки, банківські установи здійснювали переважно споживче кредитування, то можна говорити про те, що кошти спрямовувалися не на фінансування реального розвитку економіки, а на споживання матеріальних благ [66, с. 249].

Найбільшою проблемою було те, що гроші надавалися споживачам на тривалий термін, але через світову фінансову кризу іноземні банки спочатку поставили більш жорсткі умови залучення кредитів в Україну, а незабаром взагалі перестали надавати кредити українським банкам .

За статистичними даними НБУ останніх років стає помітним зменшення темпів розвитку кредитування в Україні. У 2009 році обсяги виданих кредитів становили 792 млрд. грн., а в 2010 році -747 млрд. грн., що на 45 млрд. грн.. менше 2009 року (рис. 2.1.).

На початку 2011 р. спостерігається стабілізація та загальна тенденція до розширення ринку кредитування в Україні. Кредити надані банками в 2011 році становили 755 млрд. грн., в 2012 році - 825 млрд. грн., а в станом на 1.03.2013 року – 814 млрд. грн.

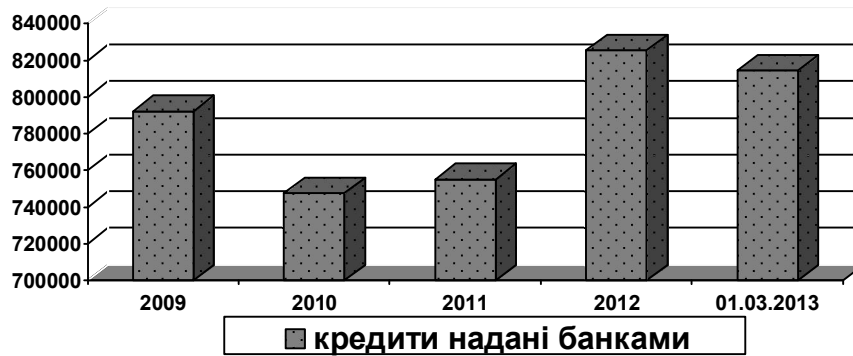

Рис. 2.1. Обсяги наданих кредитів банківськими установами України 2009 -2013 рр.

Темп приросту кредитування на кінець 2012 року становив 4,8 % у річному обчисленні, порівняно з 3,7 % на кінець січня 2012 року. Темпи приросту кредитів, наданих нефінансовим корпораціям, становили 11,7 % у річному обчисленні, а кредитів, наданих домашнім господарствам, – 9,5 %. При цьому темп приросту кредитів, наданих домашнім господарствам та нефінансовим корпораціям в національній валюті становили відповідно 2,8% та 16,9% у річному обчисленні, а у доларах США – 5,3% та 14,9% у річному обчисленні [62].

Суттєву частку нових кредитів (99,7 млрд. грн.) було видано підприємствам. Обсяг кредитів спрямованих на розвиток реального сектору економіки в лютому 2013 року, перевищив обсяг попереднього місяця на 15%, а показник аналогічного періоду 2012 року – на 3%. Найдинамічніше зросли обсяги кредитування промислових підприємств, компаній АПК і торгівлі.

Обсяги нових кредитів наданих фізичним особам у лютому 2013 року склав 8,8 млрд. грн., що на 40% перевищує показник лютого 2012 року. При цьому, досить низька активність спостерігається в сегменті кредитування іпотеки. Дані показники свідчать про загальну тенденцію до розширення кредитного ринку.

Особливої уваги заслуговує надання банками кредитів за секторами економіки (рис. 2.2.).

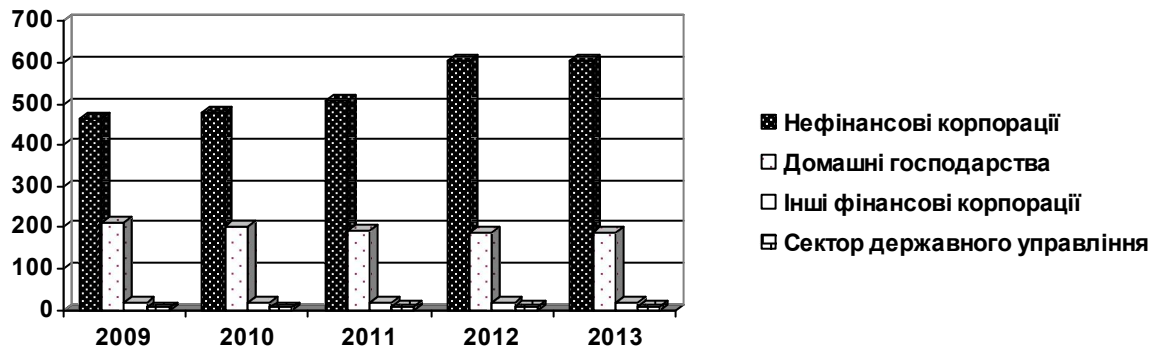

Рис. 2.2. Надання кредитів банківськими установами за секторами економіки

На нашу думку, банківське кредитування виступає не тільки основним джерелом залучених коштів для підприємств, але є і економічним індикатором, що свідчить про розвиток того чи іншого сектору економіки. Як видно з рис.2.2. протягом 2009 - 2013 рр. відбувається суттєве спрямування кредитних ресурсів у нефінансові корпорації.

Проаналізуємо динаміку та структури вимог банківських установ України за наданими кредитами (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка та структура обсягів вимог банків України за наданими кредитами в 2009-2011рр

Категорії позичальників	Значення показників станом на:							
	01.01.2010		01.01.2011		01.01.2012		01.03.2013	
	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %
Фізичні особи	222538	29,77	186540	28,59	174650	25,50	161210	22,4
Юридичні особи	474991	63,55	508288	71,41	580907	74,50	617210	75,6
Усього кредитів	747348	100,0	755030	100,0	825320	100,0	814613	100,0

У січні 2013 року кредити, надані резидентам, збільшилися на 0,4% – до 818,0 млрд. грн. Їх зростання відбувалося за всіма секторами економіки.

Основними чинниками, що призвели до зменшення обсягів кредитування та погіршення якості активів банківських установ України є свідоме недотримання вимог аналізу кредитоспроможності позичальників та розрахунку його фінансового класу, здійснений на низькому рівні аналіз ризику неповернення суми кредиту, збільшення процентних ставок по діючим кредитним угодам, знецінення вартості забезпечення, несвоєчасне здійснення реструктуризації простроченої заборгованості.

Виходячи із цього, ефективна діяльність банку в значній мірі залежить від стратегії управління кредитним ризиком, яка має складатись із методів їх обмеження та мінімізації. Проблема управління кредитним ризиком є однією із найактуальніших, оскільки, як свідчать показники діяльності банків, спостерігається негативна динаміка до підвищення ризиковості ведення банківської справи [51, с. 309].

В залежності від носія ризику кредитний ризик прийнято поділяти на кредитний ризик індивідуального позичальника (індивідуальний кредитний ризик) та сукупний (портфельний) кредитний ризик [65].

Кредитний ризик індивідуального позичальника – це ймовірність невиконання позичальником взятих на себе зобов'язань перед банком щодо повернення основного боргу та процентів за ним, а банк, при цьому, не зможе своєчасно та в повному обсязі скористатися забезпеченням позики для покриття витрат.

На думку К.Л. Ларіонової, кредитних ризик індивідуального позичальника слід розглядати з позиції кредитного ризику щодо позичальника і кредитного ризику щодо забезпечення кредиту.

Кредитний ризик щодо позичальника є об'єктивно-суб'єктивною категорією, що відображає ймовірність невиконання позичальником своїх зобов'язань перед банком щодо повернення боргу згідно з кредитною угодою.

Кредитний ризик щодо способу забезпечення кредиту відображає наскільки банк не зможе своєчасно чи в повному обсязі скористатися забезпеченням позики для покриття можливих втрат [34, с. 74].

Джерелом індивідуального кредитного ризику є конкретний позичальник, боржник, емітент цінних паперів. Оцінювання даного ризику передбачає оцінювання кредитоспроможності окремого позичальника, тобто його індивідуальну спроможність своєчасно та в повному розмірі розраховуватися за прийнятим на себе зобов'язанням. Від результатів даної оцінки залежить рішення про надання або ненадання кредиту. Виходячи із кредитоспроможності позичальника, банк визначає розмір ризику який він зможе на себе прийняти. Після надання кредиту, працівники кредитного підрозділу повинні перебувати в контакті з позичальником та здійснювати постійний моніторинг за дотриманням умов кредитування. Даний моніторинг дозволить виявити та адекватно реагувати на зміни у фінансово-правовому стані клієнта.

Кредитний ризик індивідуального позичальника може виникати з різних причин, проте в будь-якому випадку для банку він означає загрозу втрати чи часткової втрати коштів, наданих у користування. Досить важливим для є виявлення причини такого стану, оскільки від цього залежатиме його майбутня прибутковість.

Основним етапом в процесі управління кредитним ризиком індивідуального позичальника є його якісна та кількісна оцінка при видачі кредиту. Здійснення кількісної оцінки пов'язано з бажанням кредитора звести до мінімального рівня кредитний ризик. Кількісний підхід передбачає числове визначення ступеня ризику. Для цього використовують оцінку кредитоспроможності позичальника.

В процесі здійснення оцінки кредитоспроможності позичальників банківські установи повинні розрізняти такі категорії позичальників: юридичні особи, комерційні банки та фізичні особи.

Відповідно до «Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними

банківськими операціями» № 23 від 25.01.2012 р. рівень ризикованості кредитних операцій визначається комплексно за такими параметрами:

- класифікація активів за категоріями якості (I(найвища) - мінімальний рівень ризику; II – помірний ризик; III – значний ризик; IV – високий ризик; V(найнижча) – реалізований ризик).

- стан обслуговування позичальником кредитної заборгованості за основним тілом кредиту та процентами, а також його спроможність обслуговувати борг (групи: високе, добре, задовільне, слабке, незадовільне);

- на підставі результатів оцінки фінансового стану позичальника відбувається віднесення його до певного класу: клас А (фінансовий стан добрий), клас Б (фінансовий стан задовільний), клас В (фінансовий стан незадовільний), клас Г (фінансовий стан критичний) .

Саме тому вітчизняні банківські установи на практиці використовують кредитний рейтинг як основний показник, що визначає кредитоспроможність позичальника на сучасному етапі та дає можливість визначити здатність позичальника щодо виконання умов конкретної угоди .

Оцінка кредитоспроможності позичальника рейтинговим методом здійснюється в 2 етапи: розрахунок коефіцієнтів, що відображають окремі аспекти фінансового стану позичальника та аналіз якісних (не фінансових) показників. Тобто при оцінці кредитоспроможності позичальника за даним методом до уваги беруться не лише кількісні показники його діяльності, але і якісні.

Потрібно також відзначити, що в Україні методи кількісної оцінки фінансового стану позичальника, є на високому рівні, а от що стосується якісних характеристик діяльності позичальника, то тут виникають деякі проблеми, зокрема у сфері оцінки ринкової позиції клієнта, стабільності його діяльності тощо. Для вирішення даної проблеми необхідно використовувати аналіз зовнішнього середовища у розрізі галузевого та конкурентного аналізу. Даний аналіз дозволить більш точно визначити рівень ризику при розгляді запропонованого до кредитування заходу.

Оцінка кредитоспроможності позичальника може також проводитися на основі аналізу грошових потоків та ділового ризику клієнта. Для здійснення аналізу грошових потоків необхідно розрахувати чисте сальдо надходжень та видатків за певний період часу, тобто відбувається зіставлення припливу та відпливу коштів. За даним підходом кредитоспроможним є підприємство у якого спостерігається перевищення припливу над відпливом.

Метод аналізу ділового ризику дозволяє визначити найбільш вагомі фактори, що можуть вплинути на діловий ризик (сезонність поставок, рівень товарних цін, надійність постачальників, ризик введення державою певних обмежень на експорт та імпорту товарів тощо), далі відбувається визначення оцінки в балах, після чого визначається клас позичальника.

В процесі міжбанківського кредитування оцінку фінансового стану позичальника – комерційного банку НБУ рекомендує проводити на основі таких параметрів: аналіз якості активів і пасивів; дотримання банком обов'язкових економічних нормативів та інших показників діяльності банку; формування резервів; наявність прибутку і збитків; виконання минулих зобов'язань банком; якість банківського менеджменту тощо.

Оцінку кредитоспроможності позичальника фізичної особи слід здійснювати на основі наступних методів:

1) коефіцієнтний метод – визначає співвідношення доходів і витрат позичальника, чистих доходів і платежів по обслуговуванні кредиту. Для розрахунку даних коефіцієнтів застосовується показник регулярного поточного доходу, що визначається як сума всіх поточних надходжень позичальника за мінусом витрат;

2) при здійсненні аналізу грошових потоків традиційно вважається, що витрати на погашення кредиту не мають перевищувати 3-ї частини доходів позичальника за місяць;

3) аналіз ділових ризиків передбачає оцінку факторів ризику, що можуть призвести до недоотримання або втрати грошових потоків позичальника

(втрата робочого місця, погіршення стану галузі, в якій працює позичальник, загальна ситуація в країні тощо).

Вітчизняні банківські установи при оцінці кредитоспроможності позичальника, здебільшого, використовують експертний чи скоринговий підхід.

Згідно з експертним підходом фахівці в сфері кредитування індивідуальних позичальників визначають суттєві характеристики клієнта банку, що можуть впливати на повернення або на неповернення кредиту, співставляючи їм певні вагові показники. Відповідно до нормативів, що були встановлені експертами, для всіх клієнтів виставляються бали по кожній з характеристик та розраховується сума всіх балів. Для банку завчасно встановлюється певне порогове значення, коли кількість балів менша цього значення, то клієнту не варто видавати кредит, а якщо більша - клієнт може отримати кредит. Основним недоліком даного підходу є суб'єктивізм при встановленні балів та порогового значення (одні і ті ж характеристики для різних експертів носять різний рівень важливості).

Скорингові моделі передбачають побудову математичної моделі оцінки кредитоспроможності позичальника на основі кредитних історій банку та оцінці ймовірностей дефолту потенційного позичальника, виходячи з певних його характеристик. Маючи статистичні дані «хороших» і «поганих» кредитів за певний період, банківська установа може визначити фактори, що є передумовою повернення або неповернення кредиту, та визначити на основі цих характеристик можливість повернення кредиту потенційним клієнтом. Оскільки ситуація в країні постійно змінюється і з'являються певні зловмисники, які можуть прорахувати, які саме фіктивні дані потрібно надати банківській установі, щоб скорингова модель визначила, що йому можна надавати кредит, необхідно дану модель коригувати в процесі роботи, що є недоліком даного підходу.

Головною метою регулювання кредитного ризику є мінімізація кредитного ризику. Методи мінімізації кредитного ризику індивідуального

позичальника можна поділити на 2 групи. До першої групи відносять методи, що дозволяють знизити ймовірність реалізації кредитного ризику:

1) реалізація заходів, в межах кредитних відносин, що забезпечать підвищення міри готовності позичальника виконувати взяті на себе зобов'язання в межах кредитної угоди. Це досягається включенням в кредитну угоду умов, згідно з якими невиконання зобов'язання позичальником є економічно не вигідним (санкції, неустойки тощо);

2) реалізація в межах кредитної угоди умов, що забезпечать підвищення фінансових можливостей позичальника (співпраця банку і позичальника, спрямована на підготовку позичальника до ефективного використання кредитних ресурсів);

3) проінформованість банку про готовність та спроможність позичальника виконувати взяті на себе, згідно з кредитною угодою зобов'язання (використання інформації про грошовий рух позичальника по його рахунках, організація відносин банку з позичальником на основі партнерських відносин, збір додаткової інформації);

4) розподіл кредитного ризику (розподіл між учасниками інвестиційних проектів, лізингових операцій, консорціумного кредитування, форфейтингових та факторингових операцій);

5) лімітування кредитного ризику (встановлення нормативів в процесі розробки внутрішньої політики).

Лімітування є одним з основних методів мінімізації індивідуального кредитного ризику, що використовується банківськими установами України. Обмеження кредитної діяльності комерційного банку здійснюються різними суб'єктами: центральний банк обмежує максимальний ризик на одного позичальника. Згідно Інструкції про порядок регулювання діяльності банків України № 368 від 26.00.2000 р. до нормативі кредитного ризику відносять: норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7); норматив великих кредитних ризиків (Н8); норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9);

Н10 – норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій, поручительств, наданих інсайдерам (табл. 2.2) [24].

Таблиця 2.2

Динаміка дотримання нормативів кредитного ризику комерційними банками України 2009- 2013 рр.

Нормативи		2009	2010	2011	2012	01.03. 2013
Н7	не більше 25 %	21,85	21,62	21,62	22,31	22,31
Н8	не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу	165,27	159,67	163,52	174,69	175,78
Н9	не більше 5 %	1,15	0,79	0,52	0,37	0,39
Н10	не більше 30 %	3,83	2,40	2,38	2,24	2,11

Найвищими в аналізований період значення нормативів кредитного ризику для банків України зафіксовані:

- для показника Н7 в розмірі 22,31 % при нормативному значенні не більше 25 % станом на кінець 2012 р. початку 2013 р.

- для показника Н8 в розмірі 175,78 % при нормативному значенні не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу станом на 01.03.2013 р.

- для показника Н9 в розмірі 1,15 % при нормативному значенні не більше 5 % станом на кінець 2009 р.

- для показника Н10 в розмірі 3,83 % при нормативному значенні не більше 30 % станом на кінець 2009 р.

Як видно з наведених в табл. 2.2. даних впродовж 2009- 2013 років банками в повному обсязі виконуються необхідні вимоги щодо формування резервів. Однак, збільшення частки проблемних кредитів вказує на нерациональні підходи до організації кредитних операцій.

Друга група включає методи, що забезпечують зниження втрат в процесі реалізації кредитного ризику:

- використання відсоткової ставки, яке передбачає зміну надбавки за ризик або ризикової премії, що виступають компенсацією потенційних витрат банку;

- страхування ризику, що являє собою передачу за певну плату цілком або частково власного ризику на спеціалізовану організацію;

- використання забезпечення, тобто всіх форм та видів гарантованих зобов'язань позичальника перед кредитором у випадку неповернення кредиту боржником.

Оскільки, на сьогоднішній день головним критерієм надання кредитних ресурсів є прибутковість позичкових операцій, то якщо надана в користування сума не повертається кредит втрачає свою економічну сутність, а, тому важливу роль відіграє достатнє забезпечення того чи іншого кредиту.

На наш погляд, саме надійність забезпечення безпосередньо впливає на ефективність банківської системи в цілому, тобто на кредитну політику банку та прибутковість банківських установ.

В вітчизняній банківській практиці переважно використовуються такі форми забезпечення кредиту як застава, гарантія, поручительство, та страхування кредитних ризиків. Попри надійність зазначених форм забезпечення кредитів їх використання часто буває незручним, важкодоступним і не вигідним для учасників кредитування.

Ознайомившись із вітчизняною законодавчою базою та практичними формами забезпечення можна зробити висновок, що існує певне недопрацювання в нормативній базі гарантування повернення позик, що значно підвищує ризик надання кредиту. Оскільки при виникненні негативних явищ єдиним джерелом повернення позики є реалізація заставного майна, то принцип забезпеченості має дуже велике значення.

Не кваліфікованість оцінки ринкової вартості заставного майна також негативно впливає діяльність банківських установ, оскільки саме це стає причиною того, що банківська установа не зможе реалізувати заставне майно, неповернення позики, або, в кращому випадку, реалізувати його за ціною меншою від наданого кредиту, що змушує банки використовувати ще й додаткові гарантії, які при інших умовах дають можливість зменшити ризик кредитування.

Ще одним фактором, що збільшує кредитний ризик щодо забезпечення є скорочений тримісячний термін позовної давності для стягнення заборгованості з поручителя і гаранта, оскільки банк при виникненні простроченої заборгованості повинен негайно вжити претензійно-позовних заходів щодо поручителів та гарантів. Продовження строків позовної давності поліпшило б процес правової роботи банків щодо звернення стягнення на заставне майно.

Помилки при використанні різних форм забезпечення зобов'язань в багатьох випадках стають причиною виникнення безнадійної заборгованості. При взятті в забезпечення застави, банки повинні враховувати подвійний розмір майна, що надається в заставу та можливість швидко та в повному обсязі реалізувати заставне майно через відповідні періоди. При наданні в забезпечення застави банки повинні враховувати специфіку кожного виду та реально оцінювати можливість відчуження позичальником заставного майна, звернення стягнення на дане майно та його реалізацію банком. В підсумку банку потрібно передбачати всі варіанти можливих проблем, що можуть виникнути в майбутньому. Розглядати заставу як ліквідну та правову тільки після детального її вивчення економічними та юридичними підрозділами, підрозділами безпеки та оцінювачами майна.

Подальше стимулювання банківського кредитування та заставних відносин неможливе без врегулювання законодавчої бази, враховуючи інтереси банківської системи та економіки загалом.

2.2. Особливості управління ризиком кредитного портфеля банку

Негативні наслідки світової фінансової кризи, що розпочалася у 2008 році істотно вплинули на банківську систему кредитування України. Відбулося значне зменшення ресурсної бази банків для кредитування, через погіршення фінансового стану як фізичних так і юридичних осіб, зниження їх кредитоспроможності, що призвело до неспроможності позичальників виконувати взяті на себе зобов'язання перед банківською установою. Це стало причиною значного скорочення попиту на кредитні ресурси та відтік депозитів, також відчутними залишалися інфляційні коливання тощо. Основною метою діяльності вітчизняних банківських установ в таких умовах було не отримання надприбутків, а повернення наданих кредитів та одержання за них відсотків.

Рівень заборгованості за кредитними операціями характеризує рівень проблемних кредитів, що включають пролонговані та прострочені кредити. Питома вага проблемних кредитів у кредитному портфелі банківських установ за 2008-2013 рр. (табл. 2.3), відображає негативний вплив фінансової кризи на рівень проблемних кредитів комерційних банків – їх зростання та зростання їхньої питомої ваги у кредитному портфелі банків України. Частка проблемних кредитів у структурі кредитного портфеля комерційних банків з 2008 року почала різко зростати і на початок поточного року становила 9,3% (рис. 2.3).

Таблиця 2.3

Питома вага проблемних кредитів у кредитному портфелі банківських установ України

Показники	Роки:					
	2008	2009	2010	2011	2012	01.03.2013
Кредитний портфель, млн. грн..	485368	792244	747348	755030	825320	814613
Проблемні кредити, млн. грн.	6357	18015	69935	84851	79292	75601
Питома вага проблемних кредитів, %	1,3	2,3	9,4	11,2	9,6	9,3

На основі даних табл. 2.3. можна зробити висновок, що питома вага проблемних кредитів становить на 01.03.2013 р. 9, 3%, що на 0, 3% менше 2012 та свідчить про стабілізацію ринку кредитування в Україні.

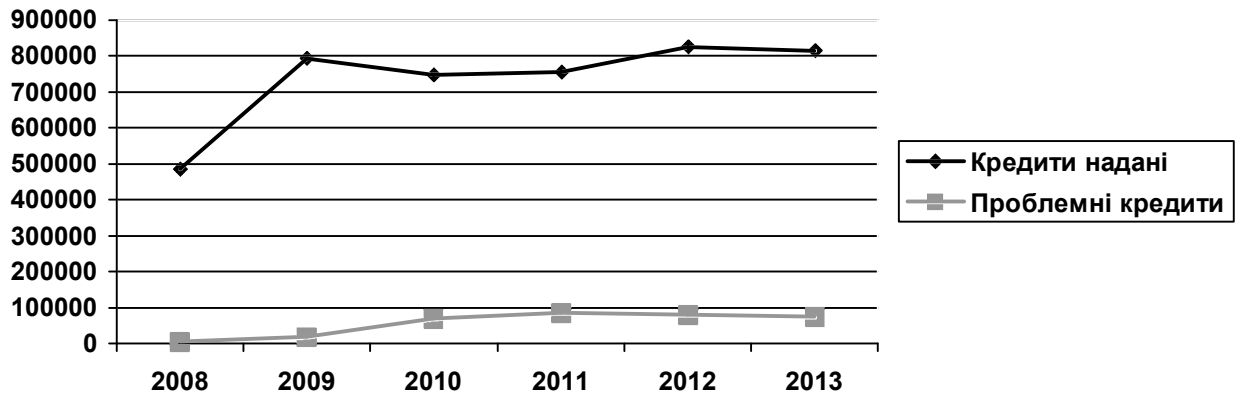

Рис. 2.3. Динаміка обсягу проблемних кредитів порівняно із зростанням загального обсягу кредитування

Найбільша питома вага проблемних кредитів у загальному обсязі наданих кредитів спостерігалась за 2011 рік та складає 11,2%. В 2012-2013 роках спостерігається зменшення питомої ваги проблемних кредитів на 1,6% та 1,9% відповідно.

Проаналізуємо динаміку надання коротко- та довгострокових кредитів комерційними банками України з 2008-2013 рр. (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Динамік коротко- та довгострокових кредитів банківськими
установами України**

Рік	Довгострокові кредити	у % до загальної сукупності кредитів	Короткострокові кредити	у % до загальної сукупності кредитів	Усього кредитів
2008	291963	60,2	193402	39,8	485365
2009	507715	64,1	284529	35,9	792244
2010	441778	59,1	305570	40,9	747348
2011	420061	55,6	334969	44,6	755030
2012	426430	51,6	398890	48,34	825320
2013	391424	48,05	423189	51,95	814613

Динаміка та структура кредитного портфеля комерційних банків України свідчить про тенденцію надання кредитів строком до 1 року, та зменшення питомої ваги довгострокових кредитів. Так станом на 01.03.2013р. частка короткострокових кредитів становила 51,95 % загальної сукупності наданих кредитів.

Кредитний портфель являє собою сукупність всіх наданих банком кредитів на певну дату з метою отримання прибутку.

Якість кредитного портфеля безпосередньо впливає на рівень ризиковості та надійності банківської установи, а тому кредитна діяльність підлягає регулюванню з боку органів нагляду. Вимірювання, мінімізація та контроль за рівнем кредитного ризику – одне з найскладніших завдань менеджменту банку у процесі формування кредитного портфеля [54, с. 106].

Кредитний портфель банківських установ включає агреговану балансову вартість активів, в тому числі прострочених, пролонгованих і сумнівних щодо повернення кредитів, що складають кредитну політику банків та є невід'ємною складовою загальної стратегії розвитку банку.

Кредитний портфель банківських установ включає:

- строкові депозити, розміщені в інших банках, та сумнівна заборгованість за ними;
- кредити, що надані іншим банківським установам, та сумнівна заборгованість за ними;
- кошти, надані суб'єктами підприємницької діяльності за овердрафтом, за факторинговими операціями, та прострочена заборгованість за факторинговими операціями;
- кошти, надані суб'єктами підприємницької діяльності за операціями репо та ін.

Основними цілями формування кредитного портфеля є:

- висока дохідність в поточному періоді;
- високий очікуваний доход в перспективі;
- мінімізація кредитного ризику портфеля;

– дотримання необхідної ліквідності кредитного портфеля [81, с. 276].

Проаналізуємо динаміку кредитного портфеля провідних банків України за 2010-2013 рр. (табл. 2.5).

Таблиця. 2.5

**Динаміка кредитного портфеля провідних банківських установ
України**

Банк	Кредитний портфель				Питома вага банку станом на 01.03.2013
	2010	2011	2012	2013	
ПриватБанк	69 077.73	96 720.91	107578.69	108206.33	17,598
Ощадбанк	50 141.45	49 898.24	63 743.42	68 209.90	11,093
ВТБ	22986,7	26 430.88	28 246.64	23 630.61	3,843
СБЕРБАНК РОССИИ	5360.48	8 699.86	14 613.54	22 331.72	3,632
Дельта-Банк	4 349.15	8 874.43	14 735.57	19 682.28	3,201
ПУМБ	12 572.98	13995.88	20 280.67	19 164.30	3,117
Альфа-Банк	20685,83	18 544.93	20 809.42	17 816.03	2,897
Финансы и Кредит	14849.69	17 136.18	16 956.31	16 644.33	2,707
ОТР BANK	24 710.76	22659,36	19 120.15	16 415.60	2,670
Брокбизнесбанк	10 813.27	10 983.05	12 761.52	12 237.44	1,990

Проаналізувавши вищенаведені дані, можна зробити висновок, що динаміка кредитного портфеля провідних банків України у 2010-2013 р. була позитивною. Питома вага провідних українських банків в структурі кредитного портфелю банківської системи України становить 52,748 %, інших 167 банків 47,252 %, при чому найбільшу частку в кредитному портфелі банківських установ України займає Приватбанк (17,596%).

Постійний аналіз кредитного портфеля банківської установи дозволяє вибрати варіант оптимального розміщення ресурсів, кредитну політику банку, знизити кредитний ризик за рахунок диверсифікації кредитних вкладень. Результати даного аналізу дають можливість прийняття рішення про зміну методів і напрямів кредитування [50, с. 230].

Портфель кредитних позичок банківської установи необхідно розглядати у широкому та вузькому значенні. В широкому – як комплексний інструмент управління (активами і пасивами) банку; у вузькому – як набір кредитних інструментів для досягнення основних цілей. У зв'язку з тим, що обсяг проблемних кредитів у банківському секторі України постійно зростає, гостро постає проблема вдосконалення управління кредитним портфелем.

Портфельний кредитний ризик – це загроза фінансовому стану банку внаслідок впливу різноманітних факторів внутрішнього і зовнішнього середовищ, що призводить до зменшення вартості кредитного портфеля банку.

В загальному, ризик портфеля кредитних позичок полягає у зменшенні загальної вартості активів комерційного банку. Сукупна заборгованість за всіма ризиковими операціями банку (кредитний портфель, портфель цінних паперів, портфель дебіторської заборгованості тощо) є джерелом виникнення портфельного кредитного ризику.

Управління портфельним кредитним ризиком – це формалізований процес із чіткою послідовністю етапів та інструментів управління за допомогою якого банк виявляє ризик, оцінює його величину, здійснює регулювання і контролює свої ризикові позиції [12, с. 181].

Основною метою управління кредитним портфелем банківської установи є забезпечення максимальної дохідності при допустимому рівні ризику. Дохідність кредитного портфеля безпосередньо залежить від структури та обсягу портфеля, а також від рівня відсоткових ставок за кредитними операціями [54, с. 104].

Управління портфельним кредитним ризиком відрізняється від управління на рівні окремого позичальника та потребує застосування спеціальних методів, що охоплюють всю сукупність кредитних операцій банку.

Вітчизняні банківські установи у своїй практиці використовують такі методи як: лімітування, резервування, диверсифікацію.

Управління якістю кредитного портфеля складається з декількох етапів:

- 1) визначення основних класифікаційних груп кредитів і відповідних їм коефіцієнтів ризиків;
- 2) віднесення кожного виданого кредиту до однієї з вказаних груп;
- 3) з'ясування структури портфеля (долею різних груп в їх загальній сумі);
- 4) оцінка якості портфеля в цілому;
- 5) виявлення і аналіз чинників, що міняють структуру (якість) портфеля;
- 6) визначення величини резервів, які необхідно створити під кожен виданий кредит (окрім кредитів, під які може бути створений єдиний резерв);
- 7) визначення загальної суми резервів, адекватної сукупному ризику портфеля;
- 8) розробка заходів, направлених на поліпшення якості портфеля.

Основною метою якісного оцінювання кредитного портфеля є максимальне зниження ризику неповернення позики, що веде до значних втрат для банків і може привести його до банкрутства. Аналіз кредитних операцій потрібно здійснюватися також у напрямі оцінювання ступеня захищеності банківської установи від можливих втрат. Чим нижчі показники якості кредитів з погляду кредитного ризику, то більшим має бути ступінь їх захищеності.

В умовах стабільного зовнішнього середовища для ефективного управління портфельним кредитним ризиком достатнім є врахування параметрів позичальника та кредитного продукту із застосуванням аналітичного, статистичного та коефіцієнтного методів.

Аналітичний метод полягає в оцінці можливих втрат банку та здійснюється відповідно до Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями від 25.01.2012 №23. Дане Положення визначає методики оцінки ризику кредитного портфеля, передбачає оцінку рівня ризику за кожною кредитною операцією з врахування фінансового стану позичальника, якості обслуговування ним кредитної заборгованості та рівня її забезпечення. В результаті даної оцінки проводиться класифікація кредиту за

такими категоріями якості: I (найвища - ризик мінімальний), II (помірний ризик), III (значний ризик), IV (високий ризик), V (реалізований ризик).

Статистичний метод розрахунку та оцінки портфельного кредитного ризику передбачає використання таких інструментів як: дисперсія, варіація, стандартне відхилення, коефіцієнт варіації та асиметрії.

Основним статистичним показником є коефіцієнт варіації, що передбачає розрахунок середньозваженого портфельного кредитного ризику, його дисперсії та середньоквадратичного відхилення. Даний коефіцієнт дозволяє визначити рівень диверсифікації кредитного портфеля банку.

Частоту виникнення збитків, залежно від кількості випадків настання відповідних втрат, дозволяють визначити такі статистичні величини, такі, як позитивна та негативна семиваріація, позитивне та негативне середнє семиквадратне відхилення, а також розрахунок коефіцієнта асиметрії кредитних ризиків.

Якісно та кількісно визначити рівень сукупного кредитного ризику можна за допомогою коефіцієнтного методу, суть якого полягає в розрахунку відносних показників, що визначають портфельний кредитний ризик, розрахункові значення яких порівнюються з нормативними критеріями оцінки.

На нашу думку, складність методу коефіцієнтів при оцінці сукупного кредитного ризику полягає в порівнянні розрахункових показників із нормативним значенням, оскільки одні розрахункові показники можуть відповідати нормативним критеріям, а інші - ні.

При оцінці портфельного кредитного ризику можуть застосовуватися так звані системні комплекси, що ґрунтуються на використанні показника VaR (Value-at-Risk), який визначає максимально збитки, що виникнуть в результаті зміни вартості фінансового інструменту, портфелю активів, компанії тощо. Найбільш відомими є комплекси CreditMetrics, KMV Portfolio Manager, CreditRik+.

До основних інструментів, що дозволяють знизити портфельний кредитний ризик можна віднести також лімітування, диверсифікацію та резервування.

Метод резервування полягає в акумуляції частини коштів, що в подальшому використовуються як компенсація неповернених банку кредитів. На обсяг відрахувань до резерву впливають такі умови як: фінансовий стан позичальника, стан застави за кредитними операціями, стан обслуговування боргу, кредитна історія позичальника тощо.

Цей підхід будується на принципі обачності, оскільки портфель кредитів оцінюються з урахуванням можливих втрат, для покриття яких створюється спеціальний резерв шляхом резервування частини коштів на окремих бухгалтерських рахунках, з яких, при неповерненні кредиту, списується відповідна сума.

Проаналізуємо динаміку кредитного портфеля та резервів банківських установ України протягом 2009-2013 рр. (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Динаміка обсяг кредитного портфеля та резервів комерційних банків
України**

	2009	2010	2011	2012	01.03.2013
Кредитний портфель	792244	747348	755030	825320	814613
Частка проблемних кредитів	2,3	9,4	12,0	9,6	9,3
Резерви під активні операції	48409	122433	148839	157907	142707
Процент виконання формування резервів.	100,1	100,5	100,2	100,3	100,1

Як видно з наведених в табл. 2.6 даних впродовж останніх трьох років банками в повному обсязі виконуються необхідні вимоги щодо формування резервів. Однак, збільшення частки проблемних кредитів у структурі

кредитного портфеля вказує на нераціональні підходи до організації кредитних операцій.

Проте сьогодні саме лімітування та диверсифікація вийшли на перший план у питаннях формування дієвої стратегії оптимізації управління ризиком кредитного портфеля банку.

Лімітування передбачає встановлення системи оптимальних параметрів кредитного портфеля, завдяки чому банки можуть уникнути критичних втрат внаслідок необдуманого концентрації кредитних ресурсів.

Ліміти можуть встановлюватися за видами кредитів, категоріями позичальників або групами взаємопов'язаних позичальників, за кредитами в окремі галузі, географічні території, за найбільш ризиковими напрямками кредитування, такими як надання довгострокових позичок, кредитування в іноземній валюті. Лімітування використовується також для визначення повноважень кредитних працівників різних рангів щодо обсягів наданих позичок [16, с. 27].

Перш ніж формувати систему портфельних лімітів, необхідно ідентифікувати основні сфери та фактори кредитного ризику, що можуть суттєво відрізнятися в різних банках, в окремих країнах, регіонах. З огляду на виявлені особливості, керівництвом банку встановлюються ліміти для кредитного портфеля.

Диверсифікація передбачає розподіл кредитного портфеля серед широкого кола позичальників, що відрізняються між собою за певними характеристиками (розмір капіталу, форма власності), а також за умовами діяльності (галузь економіки, регіон, географічна територія).

В банківській практиці виділяють 3 форми диверсифікації:

- портфельна диверсифікація – розосередження кредитів між різними категоріями позичальників (великі та середні компанії, підприємства малого бізнесу, фізичні особи, уряд, громадські органи, домашні господарства тощо).

- галузева – розподіл кредитів між клієнтами, що здійснюють діяльність у різних галузях економіки (найкращий ефект досягається коли позичальники працюють в галузях з протилежними фазами коливання ділового циклу).

- географічна – розподіл кредитних ресурсів між позичальниками, що перебувають у різних регіонах, географічних територіях. Даний метод доступний лише великим банківським установам з розгалуженою мережею філій і відділень на значній території.

Концентрація є поняттям протилежним до диверсифікації і полягає у зосередженні кредитних ресурсів в певній галузі чи групі взаємопов'язаних галузей, кредитування певних категорій клієнтів.

Головним завданням менеджменту кожного банку, залежно від обраної стратегії, можливостей та конкретної ситуації, є визначення оптимального співвідношення між рівнем диверсифікації та концентрації кредитного ризику.

В Україні процесу управління кредитним ризиком банківського портфеля кредитних вкладень за допомогою диверсифікації ще не приділяється достатньої уваги. Однак, необхідно розуміти, що даний метод полягає в пошуку альтернативних варіантів отримання прибутку від широкого спектру кредитних операцій, безпосередньо не пов'язаних між собою. Саме за допомогою диверсифікації досягається розміщення коштів в активи різної терміновості та місця розташування, в різні галузі діяльності або типи позичальників, що є засобом зниження загального рівня ризику кредитного портфеля банку. Актуальною проблемою банківської діяльності в Україні є низький рівень диверсифікації кредитних ресурсів, і, як наслідок, залежність банку від вузького кола позичальників та розвитку галузей до яких вони належать [16, с. 29]

Диверсифікація як метод правління ґрунтується на статистичному аналізі і прогнозуванні, враховуючи можливості банку. Надмірна диверсифікація може призвести до зростання кредитного ризику. Саме тому диверсифікація потребує

професійного управління та глибокого знання ринку, галузей економіки, досвіду роботи з різними категоріями позичальників. Хоча диверсифікація і є важливим методом управління кредитним ризиком портфеля банківських позичок, потрібно розуміти, що вона не може звести цей ризик до нуля, оскільки на банківську діяльність впливають зовнішні чинники, що не пов'язанні з кредитною політикою банку. Відтак, використання даного методу є найбільш оптимальним у поєднанні з іншими методами управління ризиком кредитного портфеля банку – лімітуванням і формування резервів [16, с. 30]

2.3. Регулятивні заходи НБУ щодо оптимізації рівня кредитного ризику банківської установи

Регулювання кредитних ризиків в банківських установах являє собою процес із розробки та застосування методів та інструментів впливу на ймовірність настання неплатоспроможності позичальника і на величину ризикових активів з метою захисту як активів так і капіталу та досягнення максимального рівня дохідності кредитної діяльності комерційного банку. Оскільки, на рівень кредитного ризику впливають як мікро- так і макроекономічні чинники, то регулювання також має здійснюватися як на мікро- так і на макрорівнях (як на рівні держави, так і на рівні окремої банківської установи, її філій та відділень).

Для ефективного регулювання кредитних ризиків на кожному з рівнів необхідно сформулювати стратегію, визначити цілі та довготермінові завдання, а також визначити найефективніші методи їх досягнення.

В Україні в здійсненні ефективних заходів щодо регулювання кредитних ризиків зацікавлені як держава, НБУ, так і акціонери, керівники та клієнти вітчизняних банківських установ.

Держава в особі НБУ, органів законодавчої та виконавчої влади регулює рівень кредитного ризику на макрорівні (рис. 2.4). Основною метою здійснення якого є забезпечення прибуткової діяльності банків, поряд із досягненням економічного зростання вітчизняної економіки.

Держава впливає на діяльність банків шляхом формування законодавчо-нормативної бази та застосуванням правових, економічних та адміністративних методів, визначаючи напрями грошово-кредитної політики, яку реалізовує НБУ.

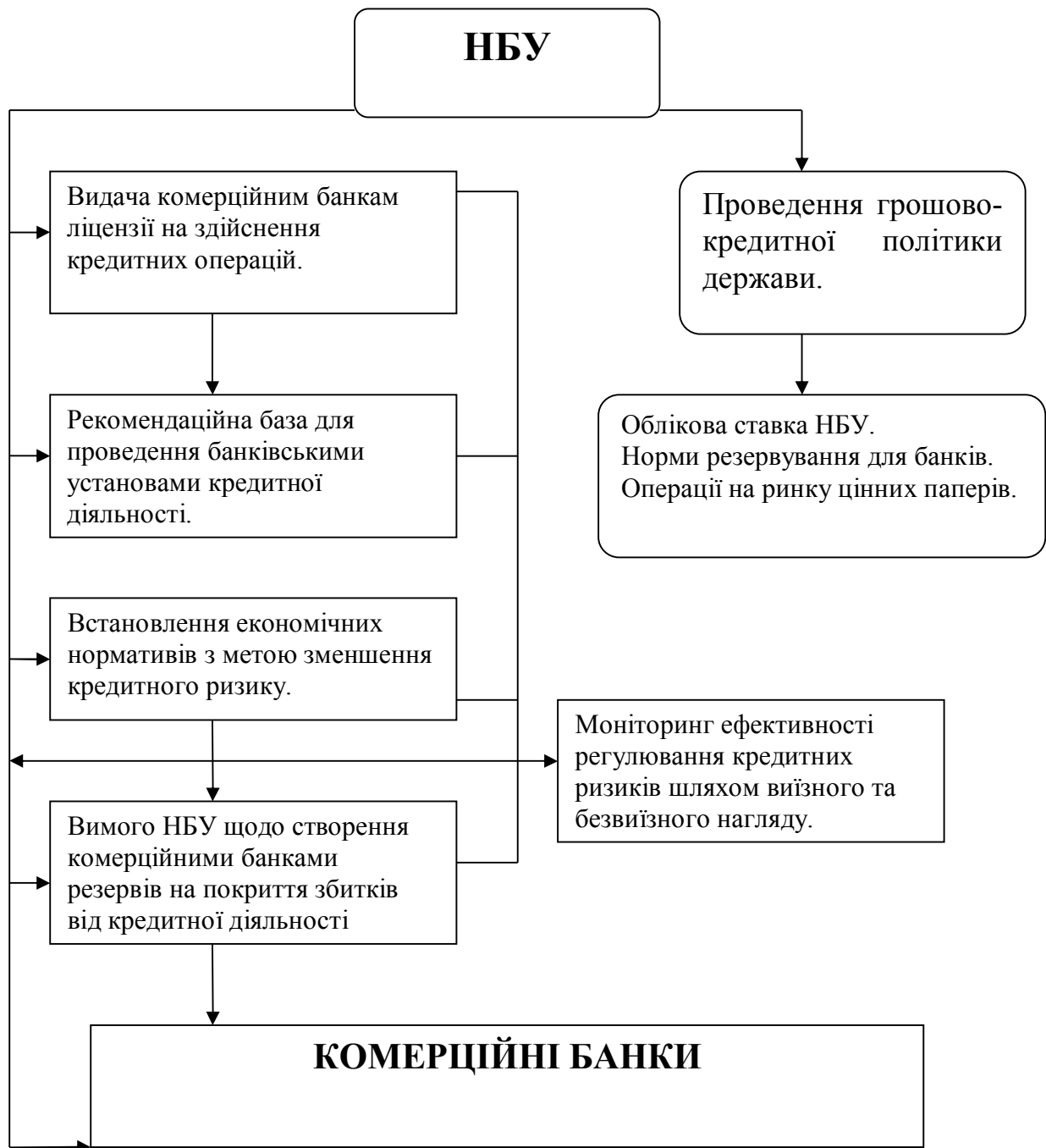

Рис. 2.4. Регулювання кредитних ризиків банківських установ НБУ

Можна виділити такі основні напрями регулятивної діяльності НБУ, стосовно регулювання рівня кредитних ризиків як:

1. Обмеження доступу банків на ринок кредитування шляхом надання їм банківської ліцензії на здійснення кредитних операцій.

2. Створення методичної бази проведення банками кредитної діяльності. Визначення принципів кредитування, порядок видачі та повернення кредитів, правове регулювання взаємовідносин між кредитором та позичальником.

3. Встановлення нормативів кредитного ризику згідно з Інструкцією “Про порядок регулювання діяльності банків в Україні”, затвердженою постановою Правління Національного банку України № 368 від 28.08.2001 р.

4. Впровадження вимог щодо створення комерційними банками обов’язкових резервів для відшкодування можливих втрат від кредитної діяльності відповідно до Положенням “Про порядок формування та використання банками України резерву для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями”, затверджене постановою Правління Національного банку України № 23 від 25.01.2012 р.

5. Здійснення виїзного та безвиїзного нагляду з боку НБУ за кредитною діяльністю комерційних банків з метою відстеження ефективності регулювання кредитних ризиків.

НБУ у своїй практиці також використовує такі методи впливу на кредитні операції банків як:

- облікова політика;
- операції на відкритому ринку;
- зміна норм обов’язкових резервів;

Оперативним інструментом державного впливу на ринок позичкових капіталів є облікова ставка НБУ. Офіційна облікова ставка є орієнтиром для ринкових процентних ставок, її зміна за кредитами НБУ збільшує чи зменшує пропозицію кредитних ресурсів, регулюючи тим самим попит на них.

Можна виділити такі дві основні групи причини зміни облікової ставки НБУ, а саме: причини, зумовлені тенденціями розвитку національної економіки та причини, зумовлені рішенням НБУ щодо грошової сфери. Перша група причин є первинною щодо другої, оскільки розвиток секторів економіки впливає на рішення центрального банку в грошово-кредитній сфері [63, с. 192].

Вплив зміни облікової ставки НБУ на економіку виглядає таким чином:

- підвищення облікової ставки має на меті підвищення ціни грошей. Це обмежує попит комерційних банків на кредити центрального банку та їх можливості щодо кредитування економічних суб'єктів, що в свою чергу призводить до зростання процентних ставок за кредитами та зменшення попиту на кредити з боку економічних суб'єктів. Зростання вартості кредитних ресурсів

- зниження облікової ставки поживляє ділову активність та стимулює економічне зростання, зокрема збільшуються обсяги кредитування центральним банком комерційних банків, що розширює їх ресурсну базу і веде до зниження процентних ставок за кредитами і, відповідно, зростання попиту на банківські кредити з боку суб'єктів господарювання [35].

Офіційна процентна ставка має вплив і на інші процентні ставки та дохідність на фінансовому ринку. Насамперед, вплив основної ставки центрального банку позначається на ставках на міжбанківському ринку (за кредитами овернайт, іншими кредитами та депозитами). Зростання вартості ресурсів на міжбанківському ринку спричиняє веде до зростання ринкових ставок за банківськими кредитами в економіку країни та ставок за депозитами (табл. 2.7).

Процентна політика центрального банку також має вплив на динаміку обмінного курсу національної валюти через стимулювання припливу або відпливу короткострокових капіталів, які переміщуються між країнами у пошуку найбільш прибуткового розміщення. Підвищення центральним банком облікової ставки стимулює приплив короткострокових капіталів у країну з тих країн, де облікова ставка нижча, і сприяє таким чином поліпшенню стану платіжного балансу і ревальвації (укріпленню) обмінного курсу національної валюти. Зниження ж центральним банком облікової ставки, навпаки, стимулює відплив капіталів із країни, що зумовлює девальвацію обмінного курсу національної валюти.

Таблиця 2.7

Динаміка облікової ставки НБУ, середньозваженої ставки та відсоткових ставок банків за кредитами в національній валюті

Рік	Облікова ставка НБУ	Середньозважена ставка за всіма інструментами рефінансування	Відсоткова ставка за кредитами в національній валюті
2000	27,0	29,6	40,3
2001	12,5	20,2	31,9
2002	7,0	9,2	24,8
2003	7,0	8,0	17,9
2004	9,0	16,1	17,3
2005	9,5	14,7	16,4
2006	8,5	11,5	15,4
2007	8,4	10,1	14,4
2008	12,0	15,3	17,8
2009	10,25	16,7	20,9
2010	7,75	11,6	15,7
2011	7,75	12,4	16,0
2012	7,50	8,1	17,2
2013	7,50	7,9	15,40

Проаналізувавши дані табл. 2.7. можна говорити про поступове зменшення рівня облікової ставки НБУ, що може свідчити про стабілізацію банківської системи. Від початку 2010 року НБУ знизив облікову ставку вже вчетверте (08.06.2010 з 10,25% річних до 9,5% річних; з 08.07.2010 до 8,5% річних; з 10.08.2010 до 7,75% річних з 23.03.2012 до 7,5%). Сьогодні вона знаходиться на рівні нижчому, чим у роки відносної стабільності (2004-2007 рр.). Поступове та стабільне відновлення ресурсної бази комерційних банків та достатній рівень ліквідності сприяло зниженню вартості коштів у національній валюті. В результаті чого середньозважена процентна ставка у національній валюті на початок 2013 року зменшилася до 15,4% (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Динаміка зміни відсоткової ставки за кредитами в національній валюті та середньозваженої ставки за всіма інструментами рефінансування

Аналізуючи рис. 2.5. варто відмітити, що зв'язок між ставкою рефінансування та ставкою по кредитах є близьким до функціонального, оскільки ставки по кредитах відповідно реагують на зміну облікової ставки. Коефіцієнт кореляції між ставками 0,909.

Зменшення облікової ставки НБУ може спричинити відповідне зменшення процентних ставок по мобілізаційних операціях і операціях рефінансування, що в свою чергу сприятиме здешевленню банківських кредитів, підвищенню кредитивної активності банків та створить передумови для економічного зростання економіки країни шляхом відновлення її кредитування. Отже, зменшення облікової ставки та, на зазначеній основі, зниження ціни кредиту відповідним чином повпливає й на рівень кредитного ризику банківських установ, адже для позичальників знизиться боргове навантаження на їх діяльність, що надасть можливість (навіть і за незначного рівня прибутковості) повертати кредитні ресурси. Відтак, в банків знизиться рівень проблемних позик та оптимізується проблема прострочених кредитів.

Враховуючи значні коливання інфляції в Україні (від 26% у 2000 році до 6% у 2001 році, дефляції в 0,6 у 2002 році та інфляції в 8,2% у 2003 році, від

22,3% у 2008 році до 0,1% в 2013 році), значущою складовою відсоткової ставки комерційного банку стає забезпечення належного інфляційного відновлення суми заборгованості за рахунок додавання до реальної вартості кредитних ресурсів «інфляційної складової» (рис. 2.6).

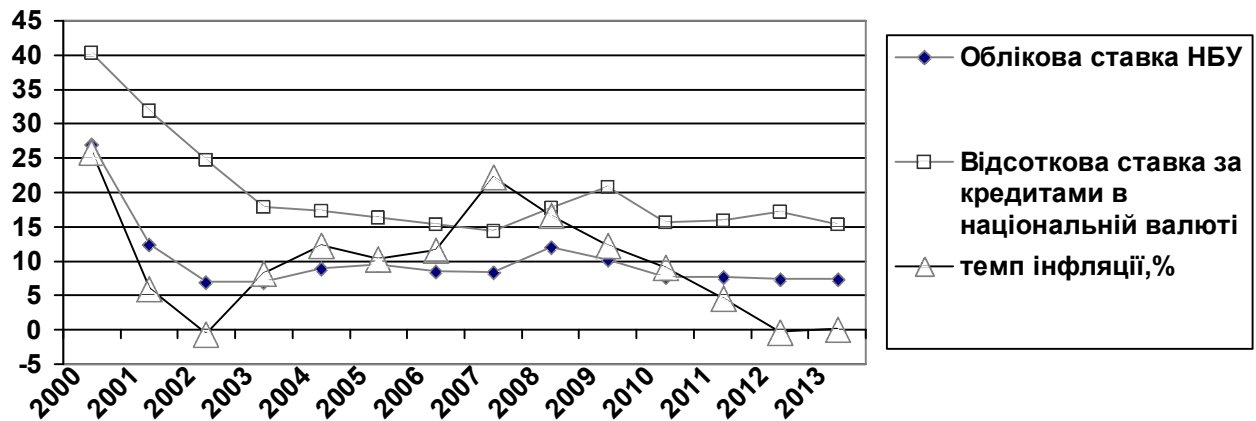

Рис. 2.6. Динаміка облікової ставки, відсотків за кредитами в національній валюті та інфляційних коливань в Україні

Інфляція певним чином стримує можливості банків щодо зниження вартості надання кредитів, оскільки останнє підвищуватиме рівень кредитного ризику через неможливість позичальників повернути кредитні ресурси.

Також важливим методом грошово-кредитного регулювання є операції регулятора на відкритому ринку, де відбувається купівля та продаж цінних паперів, що може впливати на обсяг вільних ресурсів, які є в розпорядженні комерційних банків і таким чином стимулювати скорочення чи розширення кредитних вкладень в економіку. При рестрикційній політиці, що спрямована на відтік кредитних ресурсів із грошового ринку, НБУ зменшує ціну покупки, тим самим збільшуючи чи зменшуючи її відхилення від ринкового курсу.

Здійснюючи купівлю-продаж цінних паперів НБУ значною мірою впливає на динаміку процентних ставок на грошовому ринку, оскільки продаж цінних паперів зумовлює дефіцит ресурсів у банків, що призводить до підвищення ринкових процентних ставок. Якщо ж центральний банк купує

цінні папери, на ринок надходять додаткові кошти, що сприяє зниженню процентних ставок.

Однак, маніпулюючи відсотками за купівлею-продажем ОВДП, НБУ стимулює чи навпаки – обмежує банки вкладати кошти в зазначені інструменти. З одного боку, вкладаючи кошти в ОВДП, банк диверсифікує власний кредитний портфель, що впливає й на рівень сукупного кредитного ризику банківської установи, з іншого – більшість облігації держави реструктуризуються в зв'язку із неможливістю уряду здійснити вчасне їх погашення. Відтак, підвищується частка неповернень та збільшується об'єм проблемних позик комерційного банку.

Ще одним інструментом впливу на рівень кредитного ризику є мінімальні та обов'язкові резервні вимоги НБУ, що означають замороження певної частини банківських активів. Змінюючи норму обов'язкового резервування НБУ впливає на кредитну політику банків та стан грошової маси в обігу. Так, зменшивши норми обов'язкового резервування НБУ дозволяє банкам в більш повному обсязі використовувати свої активи, тобто збільшувати обсяг кредитування. Проте, потрібно враховувати, що таким чином НБУ збільшує обсяг грошової маси в обороті, що в умовах спаду виробництва спричиняє виникнення інфляційних процесів. І навпаки, збільшення норм обов'язкових резервів зменшує кредитний потенціал банківських установ та обмежує їх здатність вести активні операції. Змінюючи умови норми резервування, регулятор формує середовище кредитної діяльності банків. Так, в свій час, НБУ, заборонивши надання кредитів в іноземній валюті та підвищивши норму відрахувань від залучених валютних ресурсів, вплинув на валютне кредитування банківських установ, яке було наділене значною ризиковістю через значні коливання курсів іноземних валют.

Метою формування резервів в банку є зменшення вразливості банківської системи від подій на ринку, викликаних зміною якості їхніх ризикованих активів, зокрема, кредитного портфеля. В цьому зацікавлені як комерційні банки, так і органи нагляду. Формування резерву є важливою технологією

управління кредитним ризиком, яка обов'язково повинна бути включена до кредитних процедур. Регламентацію діяльності комерційних банків у сфері кредитування, зокрема формування резерву на випадок можливих збитків від кредитних операцій, здійснює Центральний банк [27, с. 89]. Існує прямий зв'язок між ефективністю процесу управління кредитними ризиками, та строком і обсягами резервування: чим менше строк та розміри сформованого резерву, тим легше здійснювати процес управління банківським кредитними ризиками.

Отже, здійснюючи регулювання кредитних операцій банку та впливаючи на обсяги їх кредитних можливостей, НБУ формує відповідне середовище функціонування учасників кредитного процесу. Так, регулятивна політика центрального банку закладає основи до формування цін на кредитні продукти банківських установ, які безпосередньо впливають на можливості позичальників скористатися ними та забезпечити організацію своєї діяльності таким чином, щоб мати змогу повернути не лише позичені кошти, а й проценти за ними. Відтак, за умов нестабільності, неефективна регулятивна політика НБУ може спричинити до підвищення рівня кредитного ризику банків, збільшення неповернень по кредитах та до банкрутства позичальників.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Банківська установа здійснює управління кредитним ризиком як на рівні окремої позички так і на рівні кредитного портфеля банку в цілому.

Мінімізацію кредитного ризику індивідуального позичальника зумовлюють відмову від кредитування суб'єктів стосовно яких є невпевненість і їхній надійності. Проте у більшості випадках відхилення від ризику означає втрату можливостей одержання прибутку, який часто з'єднаний з потенційним ризиком.

За даними НБУ в Україні спостерігається стабілізація ринку кредитних ресурсів. Обсяги нових кредитів наданих фізичним особам у лютому 2013 року склав 8,8млрд. грн., що на 3% менше, ніж у січні 2013 року, але майже на 40% перевищує показник лютого 2012 року. При цьому досить низька активність спостерігається в сегменті кредитування іпотеки, за місяць їх було надано лише 111 млн. грн., що становить 1,3 від загального обсягу нових кредитів фізичним особам.

Портфельний кредитний ризик – це міра ризиковості всіх кредитних угод комерційного банку. Він виявляється в зменшенні вартості активів банку. Джерелом даного ризику є сукупна заборгованість перед банком за операціями, яким притаманний кредитний ризик.

Найважливішим питанням для банківської установи є оцінка та регулювання ризиковості кредитного портфеля, як одного з параметрів ефективності управління кредитним ризиком, а головна мета управління кредитним портфелем є забезпечення максимальної прибутковості при визначеному рівні ризику.

Постійний аналіз кредитного портфеля банківської установи дозволяє вибрати варіант раціонального розміщення ресурсів, кредитну політику банку, знизити кредитний ризик за рахунок диверсифікації кредитних вкладень. Результати даного аналізу дають можливість прийняття рішення про зміну методів і напрямів кредитування.

Питома вага проблемних кредитів у кредитному портфелі банківських установ за 2008-2013 рр., відображає негативний вплив фінансової кризи на рівень проблемних кредитів комерційних банків – їх зростання та зростання їхньої питомої ваги у кредитному портфелі банків України. Частка проблемних кредитів у структурі кредитного портфеля комерційних банків з 2008 року почала різко зростати і на початок поточного року становила 9,3%.

НБУ у своїй практиці використовує такі методи впливу на рівень кредитного ризику як: облікова ставка НБУ, операції на відкритому ринку, зміна норм обов'язкових резервів.

РОЗДІЛ 3

ОПТИМІЗАЦІЯ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ З ВРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

3.1. Способи мінімізації кредитного ризику в практиці іноземних банківських установ

У практиці роботи іноземних банківських установ велика увага приділяється аналізу кредитного ризику та управління ним. У своїх дослідженнях Роуз Питер [64, с. 456] зазначає, що банківські ризики мають тенденцію концентруватися в кредитному портфелі. Якщо у банку з'являються серйозні фінансові труднощі, то проблеми зазвичай виникають через кредити, які неможливо стягнути внаслідок прийняття помилкових управлінських рішень, незаконних маніпуляцій з кредитами, проведення неправильної кредитної політики і непередбаченого економічного спаду.

Усі існуючі методи і моделі оцінки кредитного ризику можна розбити на дві групи:

- класифікаційні (статистичні) методи оцінки, до яких належать бально-рейтингові системи оцінки та моделі прогнозування банкрутства;
- моделі комплексного аналізу (на основі «напівемпіричних» методологій, тобто які базуються на експертних оцінках аналізу економічної доцільності надання кредиту): Правило «6С», PARSER, CAMPARI, тощо [50, с. 336].

Одним із найпоширеніших методів оцінки кредитного ризику у банках європейських країн є метод, заснований на бально-рейтинговій оцінці позичальника. Критерії, по яких проводиться оцінка позичальника, чітко індивідуальні для кожного банку, базуються на його практичному досвіді і періодично переглядаються [15, с. 117].

Сьогодні банківські установи за допомогою статистичних моделей розробляють різні методи оцінки якості потенційних позичальників. Основною метою їх створення є розробка стандартних підходів, що дозволятимуть

об'єктивно оцінювати позичальника, а також числових критеріїв, які на основі інформації наданої клієнтами поділяють їх на надійних та ненадійних, на тих для кого банкрутство малоімовірне та з великим ступенем ризику банкрутства.

Ефективним інструментом управління ризиками є сучасні системи кредитного скорингу, орієнтовані на вітчизняні умови. Скоринг – це одна із складових частин процесу прийняття рішення по кредитній операції, під час якої відбувається відсікання неплатоспроможних позичальників з метою недопущення здійснення несвоєчасних кредитних зобов'язань. Технологія скорингу виникла у 1950-х роках у Сполучених Штатах Америки й отримала значний розвиток протягом 1990-х і початку 2000-х років. На сьогодні різноманітні системи скорингу щільно імплементовані в інтегровані системи ухвалення рішень у кредитно-фінансових установах.

У сучасній зарубіжній банківській практиці за побудови скоринг-систем найчастіше враховуються такі характеристики клієнта: кількість дітей, сімейний стан, дохід, наявність телефону, термін співробітництва з банком. В останні роки скоринг-системи набули поширення і в діяльності вітчизняних банків. Для побудови скорингових моделей застосовують різні класифікаційні методи, зокрема: статистичні методи, що ґрунтуються на дискримінаційному аналізі, лінійне програмування, нейронні мережі, генетичні алгоритми, метод найближчих сусідів та ін.

Залежно від завдань, які має вирішувати скоринг, він буває кількох видів: Application scoring (скоринг заявника) – оцінка кредитоспроможності клієнтів на отримання кредиту, що базується на демографічних характеристиках заявника: вік, стать, професія тощо; Behavioral scoring (поведінковий скоринг) – оцінка вірогідності повернення виданих кредитів, що здійснюється на основі інформації про виконання кредитних зобов'язань клієнтом (стан рахунку, використання кредитної лінії, наявність заборгованості); Collection scoring (скоринг для роботи з простроченою заборгованістю) – оцінка змоги повного або часткового повернення кредиту в разі порушення термінів погашення заборгованості; Fraud scoring (скоринг проти шахраїв) – оцінка ймовірності

того, що новий клієнт не є шахраєм; Response scoring (скоринг відгуку) – оцінка реакції споживача (відгук) на спрямування йому пропозиції; Attrition scoring (скоринг втрат) – оцінка ймовірності використання продукту надалі або перехід до іншого постачальника продукту.

В Англії оцінку можливого ризику неплатежу по кредиту клірингові банківські установи здійснюють використовуючи методики PARSEL і CAMPARI [14, с. 43].

Методика PARSEL базується на:

P (person) - інформація про клієнта, його репутацію;

A (amount) - обґрунтування суми кредиту, що необхідна позичальнику;

R (repayment) - можливість повернення кредитних ресурсів;

S (security) – оцінка забезпечення позики;

E (expediency) - доцільність надання кредиту;

L (remuneration) – процентна ставка за ризик надання кредиту [25, с. 75].

Методика CAMPARI є більш розширеною та включає такі показники:

C (character) - репутація позичальника;

A (ability) – оцінка діяльності позичальника;

M (means) – аналіз необхідності отримання позики;

P (purpose) – мета отримання кредиту;

A (amount) – обґрунтування мети кредиту;

R (repayment) – можливість повернення позики;

I (insurance) – спосіб страхування кредитного ризику [25, с. 74].

Американські банківські установи для здійснення оцінки позичальників використовують «правило 6С»:

1С - характер позичальника - репутація позичальника, ступінь відповідальності, можливість та бажання повертати борг.

Для отримання психологічного портрету клієнта банківська установа використовує інформацію про позичальника, його репутацію, ставлення до своїх зобов'язань в минулому, чи були у нього випадки затримки погашення позики, досьє з архіву, консультації з іншими банками та фірмами.

2С - фінансові можливості - ретельний аналіз доходів та витрат позичальника, перспективи їх змін в майбутньому.

Враховуючи, що у позичальника є три джерела погашення позички, а саме поточні касові надходження, продаж активів та інші джерела надходження (включаючи запозичення на зовнішніх ринках), то критичним значенням для погашення позички є динаміка дебіторської заборгованості підприємства та зміни його товарних запасів, оскільки найчастіше саме з цими статтями пов'язані труднощі в погашенні позички.

3С - капітал - власний капітал фірми, його структура та співвідношення з іншими активами та пасивами.

4С - забезпечення - достатність та ліквідність заставного майна.

5С - економічні умови - діловий клімат в країні, його вплив на позичальників та банк в цілому. Наприклад, стан кон'юнктури, конкуренція, ціни на сировину, податки та інші збори тощо.

6С - контроль за виконання зобов'язань - моніторинг законодавчих основ діяльності позичальника і відповідність його стандартам банку.

Французькі банки для фінансово-економічної оцінки підприємства на предмет кредитування використовують такі показники як:

- трудові ресурси: освіта та компетентність працівника, його вік, наявність заступників, частота зміни робочих місць, структура персоналу, співвідношення рівня оплати праці і доданої вартості тощо;

- виробничі ресурси: співвідношення рівня амортизації і засобів, що амортизуються, рівень інфляційних очікувань тощо;

- фінансові ресурси;

- економічне середовище підприємства: стадія життєвого циклу продукту, стадія розвитку основної продукції, чи є підприємство монопольним виробником, рівень та умови конкуренції, конкурентна політика, ступінь засвоєння методів та примові маркетингу.

Звітні баланси та звіти про прибутки та збитки є основою здійснення оцінки кредитоспроможності підприємства. Усі методики оцінювання

кредитоспроможності позичальника є диференційованими за формою власності та галузевою приналежністю та відрізняються для фірм та приватних осіб.

Банк Франції є Центром з визначення ризиків, де збираються всі дані про підприємства. Банки щомісячно надсилають інформацію про суму кредитних ліній, відкритих підприємствам, та кредитів, якщо вони перевищують певну межу (з розбивкою за великими категоріями) в цей Центр, що дозволяє їм регулярно отримувати інформацію про загальну суму кредитів надану одному позичальнику, а державним органам – прослідковувати динаміку обсягів кредитів за галузями та здійснювати селективну кредитну політику.

Картотека даного Центру складається з 4 розділів. Перший розділ включає 10 груп (від «А» до «К») в залежності від розміру активу балансу. Другий розділ має назву «Кредитне котирування» та складається з 7 груп з шифрами від 0 до 6. Шифр підприємства залежить від оцінок керівників підприємств, що мають ділові відносини з ним. В третьому розділі підприємства класифікуються щодо платоспроможності. Усі випадки неплатежів фіксуються в Центрі з визначення ризиків та в залежності від цього клієнти комерційних банків поділяються на три групи:

- шифр 7 – пунктуальність платежів та відсутність фінансових труднощів протягом року;
- шифр 8 – тимчасові труднощі, що не становлять загрози платоспроможності підприємства;
- шифр 9 – низький рівень платоспроможності підприємства.

В четвертому розділі картотеки всі клієнти діляться на дві групи в залежності від того чи обліковує Банк Франції їх векселі та цінні папери.

В Німеччині банківські установи використовують методику кредитного рейтингу, що включає оцінку кредитоспроможності фірми та гарантій, які вона надає. В одному з банків Німеччини кредитоспроможність позичальника визначається за критеріями розбитими на п'ять груп, а саме:

- 1) менеджмент: його якість та грамотність ведення фінансової документації;

- 2) ринок: розвиток ринку та галузі, вплив на нього динаміки кон'юнктури, експортних та імпорتنих ризиків, рівень конкуренції, продукція та її асортимент, стандарти тощо;
- 3) відносини з клієнтами: ведення рахунків, відкритість та готовність клієнта надати інформацію про свою діяльність;
- 4) економічні умови: оцінка балансу, спільні майнові умови тощо;
- 5) перспективи розвитку: розвиток після опублікування останнього річного балансу, планування виробництва та прибутковості, майбутнього обслуговування капіталів, ризику виробництва тощо.

Кожен з даних критеріїв оцінюється за шестибальною шкалою, де «6» є найгіршим показником. Перевірка даної оцінки здійснюється на основі поданої документації. Кредитоспроможність визначається як середньозважний показник за кожним параметром балів.

За окремою шестибальною шкалою визначається рейтинг вартості гарантій, що залежить від повноти їх надання та покриття ним зобов'язань за кредитом та відсотками.

На підставі цих двох оцінок (кредитоспроможності та наданих гарантій) визначається ризик кредитування та приймається рішення про надання кредиту: загальний ступінь ризику відповідає 1-4 класу кредитування здійснюється, 5 і 6 клас – кредитування не здійснюється чи припиняється.

Вище розглянуті методи базуються на бальній оцінці потенційного позичальника за кожним критерієм оцінки. Дані критерії є строго індивідуальними для кожного банку та базуються на його практичному досвіді та періодично переглядаються. На основі накопиченої статистики визначаються допустимі та оптимальні значення за окремими економічними показниками.

Особливу увагу зарубіжні банківські установи приділяють мінімізації кредитного ризику. Одним із основних методів, що застосовується банками зарубіжних країн є страхування, яке вимагає достовірної інформації про позичальника. В іноземній практиці страхування кредитних ризиків вперше набуло розвитку в країнах Європи після першої світової війни. В сучасних

умовах страхуванням кредитних ризиків займаються в основному тільки спеціалізовані страхові компанії. Прийняття на себе кредитного ризику страховими компаніями головним чином пов'язане з формуванням бази даних про фінансовий стан потенційних клієнтів, постачальниками такої інформації виступають банківські установи. Серед страхових компаній, що займаються страхуванням кредитів, широко практикується обмін інформацією.

Також широкого поширення в країнах з ринковою економікою набув такий метод мінімізації кредитного ризику, як продаж кредитів. Суть даного методу полягає в тому, що банк на основі проведеної ним оцінки кредитного ризику. Може продати частину наданих кредитів іншим інвесторам. За рахунок даної операції банк може частково або повністю повернути кошти, що були спрямовані у кредитні вкладення. Ефекти від здійснення даної операції може бути різноманітним, а саме:

1) від продажу активів з низькою прибутковістю звільняються ресурси для фінансування більш прибуткових активів:

2) продаж активів сповільнює зростання банківських активів, що дає змогу керівництву банку досягти кращого балансу між банківським капіталом та ризиком кредитування;

3) в результаті продажу кредитів зменшуються статті балансу банку. Що характеризують його діяльність не з кращого боку.

Щодо техніки здійснення продажу кредитів, то банк-продавець у деяких випадках може зберігати за собою права з обслуговування боргу. Кредити продаються за ціною, нижчою за їх номінальну вартість. Наприклад, на одному з найбільших ринків перепродажу кредитів, що належить країнам "третього світу", кредитні борги Аргентини, Бразилії, Мексики, Перу, Філіппін, інших країн часто продаються у співвідношенні до номінальної вартості: 5 центів за 1 долар. Більшість цих кредитів купуються пакетами в мільйони доларів банками та корпораціями, що мають досвід роботи в країні-боржнику. При цьому, якщо економічний стан у такій країні покращується, покупці кредитів отримують

значні прибутки, а в негативному випадку збитки за такими кредитами є значно меншими, ніж при їх безпосередньому наданні.

Найпоширенішою формою продажу банками свої кредитних вкладень є трансформація неліквідних активів у ліквідні цінні папери – сек'юритизація активів. В процесі сек'юритизації банк продає не самі кредити, а цінні папери, що були випущення під ці кредит. Таким чином банки передають частину своїх майбутніх грошових потоків в обмін на можливість інвестувати отримані кошти в будь-які прибуткові проекти, нейтралізуючи таким чином небезпеку недоінвестування в банківській справі [82, с. 48]. На Заході сек'юритизація відома як ABS (від англ. asset-backed securitization, що в перекладі означає "сек'юритизація, забезпечена активами").

Також в західній банківській практиці широкого застосування набув універсальний метод розрахунку обсягу кредит, що дозволяє зменшити кількість та обсяги проблемних кредитів. Зміст даного методу полягає в видачі лише частини загальної величини позики, інша ж частина (у процентах до визначеного обсягу кредиту) банком не кредитується, а її сума визначається банком на підставі оцінки ризику конкретної операції.

При оцінці кредитних ризиків по виданих позичках банківські установи використовують кредитний класифікатор, відповідно до якого здійснюється групування кредитів в кредитні класи, а саме: 1) кредит з мінімальним рівнем ризику; 2) кредит із підвищеним рівнем ризику; 3) кредит із граничним ризиком; 4) нетипові кредити (видані як виняток з правила).

Для американських банківських установ предметом детального аналізу виступають чинники, що сформувалися в результаті несприятливих економічних умов незалежних від діяльності банку: недосконалий рівень менеджменту, неадекватний первісний капітал фірми, високий рівень фінансового коефіцієнта і коефіцієнта поточних витрат, високі темпи росту реалізовано: продукції, конкуренція, економічний спад.

Передачу кредитного ризику можна здійснювати різними способами. Зокрема, одним із шляхів зниження рівня кредитних ризиків і підвищення

ефективності управління ними є застосування таких фінансових інструментів, як кредитні деривативи, тобто позабіржових похідних інструментів, створених для передачі кредитного ризику від одного суб'єкта до іншого. Основними і найпоширенішими видами кредитних деривативів є кредитні ноти та кредитні свопи. Кредитні деривативи активно використовують в рамках синтетичної сек'юритизації, яка, на відміну від традиційної форми, передбачає продаж ризику, а не всього активу [50, с. 240].

У цьому аспекті цікавим є досвід зарубіжного банківського сектора із залучення до оцінки кредитного ризику незалежних рейтингових агентств. Рейтингове агентство має у своєму розпорядженні великий об'єм інформації і досвід створення неупереджених оцінок для всіх можливих варіантів ситуацій, у нього відсутня будь-яка зацікавленість, крім формування достовірної оцінки кредитного ризику банку.

В посткризовий період в світовій банківській практиці широкого поширення набуло створення так званого госпітального банку, тобто компанії з управління активами. Загалом термін "госпітальний банк" застосовується для позначення фінансового інституту, який постав з метою переведення до нього проблемних активів. Основна мета функціонування таких банків полягає в тому, що проблемні ("токсичні") активи замість того, щоб бути ліквідованими, можуть бути реструктуризовані у спеціальній установі, яка має відповідні фінансові можливості, а отже, може спокійно очікувати закінчення кризи та після відновлення платоспроможності боржників повернути такі активи на ринок за прийнятною ринковою ціною.

Практично з початку 1990-х років "госпітальні" банки, тобто спеціалізовані компанії з управління активами (КУА) або special purpose vehicle (SPV), стали одним із інструментів [11, с. 120]. Їх основна мета полягає у викупі в неплатоспроможних банків проблемних кредитів та поновленні платоспроможності цих банків після реалізації зазначених активів за максимально можливою ціною.

Як свідчить світовий досвід, викуп проблемних активів може здійснюватись у державній, приватній і змішаній формі. Тобто "госпітальний" банк може бути створений державою (як у Швеції) або окремим банком, групою банків чи просто приватною компанією (Citybank). Можливе також поєднання цих двох форм, як у Швейцарії. Практика викупу проблемних активів може розглядатись із позиції стратегії, що лежить в її основі – європейської чи американської. Американська стратегія викупу таких активів полягає в повному їх викупі, а європейська – переважно в роботі з банками загалом і проблемними активами зокрема.

Новим напрямом у роботі з проблемними кредитами є створення у банках ситуаційних центрів управління проблемною заборгованістю за кредитними операціями. Завдання ситуаційного центру – це насамперед чітке регламентування процесу підготовки, розгляду варіантів рішень, їх наукове обґрунтування на етапі підготовки, використання наукових підходів до оцінювання альтернативних варіантів, прогнозування результатів, ризиків упровадження рішень під час врегулювання проблемної заборгованості. Ситуаційний центр управління проблемною заборгованістю кредитними операціями – це автоматизовані робочі місця для фінансових менеджерів і експертів банку, адаптовані для оперативної побудови й апробації сценаріїв (імітаційних моделей), швидкого аналізу та оцінки ситуації з регулювання проблемної заборгованості на основі використання сучасних методів оброблення й аналізу статистичних даних і знань [36, с. 5].

Ситуаційний центр на основі використання сучасної аналітичної техніки, методик, методологій, інформаційних технологій дає змогу створити, реалізувати і забезпечити системність, прогнозування небажаних наслідків рішень, об'єктивну оцінку рівня та факторів ризику під час врегулювання проблемної заборгованості. При цьому забезпечується можливість використання різних каналів зв'язку, комп'ютерних мереж, телекомунікацій, сучасної обчислювальної та інформаційної техніки [36, с. 13].

Ефективний, сучасний спосіб врегулювання проблемної заборгованості за кредитними операціями – це розроблення та здійснення ситуаційним центром комплексу заходів організаційного та адміністративно-правового характеру щодо повернення кредитних коштів з метою усунення можливих економічних збитків банку.

Важливим є також здійснення боротьби з проблемними активами на державному рівні.

Швеція була однією з перших країн, хто почав роботу на державному рівні з проблемними активами банків, ще на початку 90-х рр. минулого століття. Для цього були створені дві фінансові компанії з необмеженим фінансуванням. Ці компанії викупували проблемні активи за рахунок держави, якій частково переходили акції банків (часткова націоналізація). Дані компанії працювали з фінансовими активами, тобто виконували функції санаційного банку.

Програма з підтримки банківської системи Мексики включала викуп «поганих» боргів за боргову розписку. Велику частину витрат брала на себе держава, а тому стимулів для ефективного управління в банків не було. Ще одним негативним аспектом підходу мексиканського уряду є те, що банки не тестувались на потенційну життєздатність перед покупкою «поганих» боргів. В цілому результат цієї програми можна назвати невдалим.

В 2008 році згідно з планом спільних дій Уряду Республіки Казахстан, Національного Банку Республіки Казахстан і Агентства Республіки Казахстан з регулювання та нагляду за фінансовим ринком і фінансовими організаціями щодо стабілізації економіки та фінансової системи на 2009-2010 рр. засновано Фонд стресових активів, діяльність якого направлена на поліпшення якості кредитних портфелів казахстанських банків. Фонд викупував сумнівні активи, тобто активи, які під впливом макроекономічних та інших факторів схильні до суттєвого впливу ризиків. Придбання активів здійснюється за балансовою вартістю, в якій враховано обсяг створених банком резервів. Викуп сумнівних активів дає можливість вивільняти баланси банківських установ від низько ліквідних активів і змушувати їх визнавати свої збитки.

Оскільки, саме в Штатах розпочалася криза, що перекинулася на весь світ, саме там потрібно було шукати її вирішення. Спочатку був прийнятий в 2008 р. «План Полсона», що передбачав викуп «токсичних» активів у банків. А Федеральна резервна система мала вливати в проблемні активи 700 млрд. доларів. Результат не забарився. Різко загострилися інфляційні процеси і почав гостро відчуватися бюджетний дефіцит.

«План Полсона» в 2010 р. ліг в основу «Плану Обама». Міністерство фінансів США запропонувало в рамках «Плану Обама» створити державно-приватне партнерство з фондом до 1 трильйона доларів, щоб виводити так звані «токсичні» активи з банківських балансів.

В свою чергу план трансформувалася в «План Гейтнера», відповідно до якого ФРС та і Федеральна корпорація страхування депозитів створили Приватно-державний інвестиційний фонд для викупу проблемних активів.

Механізм даної роботи полягав в тому, що банки формували пул проблемних активів після чого Федеральна корпорація страхування депозитів проводила аукціон з продажу проблемних активів. Проте даний план до кінця не був реалізований, оскільки уряд не зміг домовитися з банківськими установами про ціну викупу проблемних активів.

Ефективним методом боротьби з проблемними кредитами в посткризовий період є стрес-тестування.

Стрес-тестування – це метод кількісної оцінки ризику, що визначає величини неузгодженої позиції, яка наражає комерційний банк на ризик, та у визначенні шокової величини зміни зовнішніх факторів-чинників – валютного курсу, процентної ставки тощо. Поєднання даних величин дає уявлення про те, яку суму збитків чи доходів отримає банківська установа, якщо події будуть розвиватися за закладеними сценарійними припущеннями.

Специфіка методики “стрес-тестування” від МФВ і Світового банку реконструкції та розвитку відбита в назві її основного об’єкта аналізу – подій з низькою ймовірністю й значним впливом [61]. Такі події складно піддаються статистичній оцінці й прогнозуванню, однак їх наслідки під час управління

ризиками неможливо ігнорувати. Так, виходячи зі ступеня ймовірності аналізованих подій, методи оцінки ризиків можуть розроблятися у відповідності з ієрархією нижченаведених ймовірностей:

- аналіз ймовірно-невизначених подій;
- аналіз найбільш імовірних подій;
- аналіз помірно-несприятливих подій;
- аналіз надзвичайних подій (“виняткових, але можливих”).

Наприклад, регулятор фінансово-кредитних ринків Великобританії пропонує проводити функціонально-вартісний аналіз (з англ. – Activity Based Costing) у рамках щорічного огляду фінансових ризиків при аналізі ризиків і загроз фінансової стабільності та описує декілька варіантів стрес-сценаріїв. В 2005 р. були запропоновані сценарії значного зниження цін на нерухомість, різкого падіння курсу долара й істотного росту процентних ставок.

Центральний Банк Росії на основі опублікованих Базельських рекомендацій із проведення стрес-тестування регулярно здійснює стрес-аналіз на рівні банківського сектора в цілому. Стрестестування російського банківського сектора було проведено на основі даних звітності 200 найбільших банків, ранжованих за величиною активів за період з 1 січня 1998 р. до 1 січня 2005 р. Оцінка можливих втрат капіталу великих банків проводилась на основі експертного сценарію, що передбачав: збільшення частки “поганих позичок” у кредитному портфелі банків і неповернень кредитів; знецінення високоліквідних активів, у тому числі торговельного портфеля цінних паперів, втрати банків, що мають “коротку” валютну позицію; відтік внесків населення [98, с. 5].

Як причина підвищення ступеня вразливості російського банківського сектора назване збільшення масштабів банківського бізнесу, що супроводжувалося збільшенням кредитного ризику. Була також зроблена оцінка потенційних втрат у випадку кризи на ринку нерухомості: у цьому випадку банки можуть додатково втратити до 11 % свого капіталу.

Навесні 2010 року українські банки пройшли стрес-тести, на яких наполягали МФВ і Світовий Банк. Результати цих випробувань не є публічними. Проте відомо, що капітали 61 з 176 банків потрібно збільшити в цілому на 40 млрд. грн.

Проти цього європейські банкіри за результатами оприлюднених стрес-тестів виявили 7 з 91 таких, що не витримали перевірку (тобто було визнано, що банк повинен бути докапіталізований) [61].

Банки тестувались на консолідованій основі, тобто з обліком всіх дочірніх компаній. Стрес-тести проводилися по 2 основним сценаріям: у першому випадку бралися основні прогностичні показники, з огляду на зростання європейської економіки цього року на рівні 1,3 % й 1,6 % в 2011р. Другий сценарій ґрунтувався на негативних прогностичних показниках, зокрема, цього року – продовження стагнації європейської економіки, а в 2011 р. – її падіння на 0,4 %.

Стрес-тестування в ЄС проводиться за дорученням Ради міністрів ЄС з питань економіки й фінансів і координується Європейським комітетом органів банківського нагляду разом з Європейським центральним банком, а також за участю національних наглядових органів і Європейської Комісії, полягає в оцінці загальної стійкості європейського банківського сектора і здатності банків витримувати подальші можливі потрясіння від кредитних, ринкових і суверенних ризиків.

Узагальнюючи європейський досвід, можна виділити чотири базові методи проведення стрес-тестування:

- метод еластичностей;
- метод оцінки втрат;
- сценарний метод;
- індексний метод.

Метод еластичностей – найчастіше використовується в країнах, де існує невизначеність у часі щодо кількісної оцінки економічних зв'язків, відсутні адекватні або реалістичні прогнози параметрів економічної політики, значну

роль відіграє тіньовий сектор економіки країни. Цей метод призначений для аналізу чутливості, що оцінює ризик як результат стандартної зміни ринкових показників, коли неможливо дати ймовірно-визначену кількісну оцінку, що дозволила б статистично визначити необхідну величину капіталу, резервів та ін. Однак на якісному рівні багато сценарних результатів виявляються досить керованими, а тому ефективними під час моніторингу в управлінні ризиками [58].

Другий метод пов'язаний з аналізом найбільш імовірних подій, або визначенням втрат унаслідок реалізації економічних ризиків. В даному випадку оцінку ризику називають очікуваним ризиком, що на рівні окремої події може виглядати парадоксально. Проте очікуваним ризиком є найважливіша статистична характеристика позиції, а тому вона є основою для прийняття багатьох управлінських рішень.

Третій метод – сценарний – полягає в аналізі помірно-несприятливих подій, що дозволяє виявити максимальний обсяг збитку, якого може зазнати інвестор за певний період часу за заданої ймовірності та демонструє зміну вартості інвестиційного портфеля у вигляді лінійної комбінації дохідностей факторів ризику.

Четвертим, останнім методом, є побудова так званих “індексів ризику”, або індексний метод. Динаміка встановлених за результатами стрес-тесту значень індексів залежить від сукупного впливу основних ризиків, які на даний період часу вважаються суттєвими і впливають на стійкість. Результати, отримані за цим методом, є наочними і легко зрозумілими, проте використовувати його доцільно в межах лише окремої системи – на макро- чи мікрорівні .

Аналіз зарубіжного досвіду розв'язання проблем управління кредитним ризиком комерційних банків свідчить, що усунення сумнівної заборгованості з балансів комерційних банків – справа складна і потребує виважених підходів. До того ж, досвід ряду країн із перехідною економікою (Чехія, Румунія, Угорщина, Польща), що спромоглися суттєво зменшити обсяги безнадійної

заборгованості у банківському секторі, доводить, що ефективна практична реалізація програм із поліпшення якості кредитних вкладень банків відбувалася за значної державної підтримки.

3.2. Можливості впровадження та перспективи вдосконалення методів управління кредитним ризиком вітчизняних банків на основі зарубіжного досвіду

Банківська система України переходить на новий етап свого розвитку. Стратегічною метою діяльності банків на цьому етапі є стабілізація та досягнення динамічного зростання їх діяльності, що позитивно впливатиме загальний розвиток економіки та сприятиме реалізації державної стратегії економічного зростання. Для досягнення поставленої мети необхідно підвищувати рівень управління банківськими ресурсами та регулювання рівня ризиків у діяльності банківських установ. Складність процесу регулювання банківських ризиків пов'язана з їх багатоаспектністю, взаємозалежністю з іншими чинниками.

Складність регулювання ризиків у банківській практиці пов'язана, перш за все, з їх багатоаспектністю, взаємозалежністю та іншими чинниками.

В сучасних умовах розвитку кредитного сектору економіки українські аналітики і безпосередньо банкіри змушені виявляти інтерес до зарубіжних методів управління і моделей оцінки кредитного ризику. В цьому важливому аспекті функціонування банківських установ спадкоємність зарубіжного досвіду має сьогодні підвищений інтерес, оскільки власний, іноді гіркий, досвід кредитування методом проб та помилок дедалі більш відчутно позначається на фінансових результатах діяльності комерційних банків.

Корисною практикою у вітчизняній банківській системі може бути продаж кредитів. Банк на основі оцінки кредитного портфеля, що він здійснив, може передати певну частку наданих кредитів іншим інвесторам. За рахунок цієї операції банк має змогу повернути кошти, що були спрямовані у кредитні вкладення. Процедура викупу в банків проблемних кредитів можуть здійснювати безпосередньо центральний банк (Чилі, Угорщина, Польща) або Агенція з реструктуризації (Чехія, США, Мексика, Південна Корея) [92, с. 96].

Вітчизняним банківським установам у своїй практиці також потрібно використовувати і такий метод як сек'юритизація кредитів – продаж банками своїх кредитних вкладень. Комерційні банки, в такому випадку, при необхідності утворювали пул однорідних активів, для випуску забезпечених цим пулом сертифікатів трастовими фондами. Здійснення даної операції дає можливість для банку вивести частку високоризикових активів з балансу. В залежності від повноти та вчасності сплати позичальниками цих активів, потік доходів спрямовують до власників даних цінних паперів. Використання даного методу в умовах становлення вітчизняного ринку іпотечного кредитування забезпечує можливість держави щодо сприяння його розвитку.

Одна з основних проблем, яка гальмує розвиток сек'юритизації на вітчизняному ринку сьогодні, — нерозвиненість фінансового законодавства: відсутність правової бази щодо механізму сек'юритизації банківських активів [73, с. 54].

Сек'юритизація вимагає високого рівня стандартизації кредитів. Проте, конкуренція змушує українські банки нехтувати стандартами і видавати кредити, керуючись непрямими доказами платоспроможності позичальника, зменшувати вимоги щодо першого внеску тощо. Через те, кредитні портфелі українських банків є різномірними, що не сприяє поширенню сек'юритизації [29, с. 124].

Досить корисною практикою, на нашу думку, є створення в Україні спеціалізованих фірм, що за відповідну плату надають необхідну, в тому числі конфіденційну, інформацію. В світовій банківській практиці, наприклад, навідомішим джерелом даних по кредитоспроможності є глобальна мережа «Dun & Bradstreet», що дає можливість отримати інформацію про будь-яку компанію в будь-якій країні світу та швидко оцінити наскільки безпечно з нею вести бізнес. Замовниками D & B є 90% підприємств, що входять в 1000 найбільших компаній світу.

У США і Західній Європі при кредитуванні широко використовують скоринг – як один із методів оцінки кредитного ризику – автоматизовані

системи на основі математичних і статистичних методів. Початковим матеріалом для скорингу служить різноманітна інформація про минулих клієнтів, на основі якої за допомогою різних статистичних і нестатистичних методів класифікації прогнозують кредитоспроможність майбутніх позичальників. Серед переваг скорингових систем західні банкіри відзначають, насамперед, зниження рівня неповернення кредиту [52, с. 205].

У випадку реалізації системи скорингу в Україні традиційно використовують два підходи. Перший – класичний (ретроспективний) скоринг на основі аналізу історичних даних із застосуванням сучасних математичних методів, коли такий аналіз дає змогу вибрати значущі поля для анкети позичальника й інші показники. Другий – це експертний скоринг, коли, наприклад, фахівець задає правила оцінювання кредитоспроможності, і програма автоматизує цей алгоритм без застосування яких-небудь статистичних методів аналізу історичних даних. Сьогодні саме другий варіант найчастіше використовують не тільки в середніх і малих банках, але і в багатьох великих. Проте за останні роки помітно активізувався попит і на перший варіант, оскільки з'явилися невеликі, але все-таки значущі обсяги кредитних історій на деяких ринках.

Застосування скорингу має низку переваг: він дає змогу збільшити кредитний портфель внаслідок зменшення кількості необґрунтованих відмов за кредитними заявками, зменшити рівень неповернень, прискорити процедуру та підвищити точність оцінки позичальника, створити централізовану базу даних позичальників банку, зменшити резерви на можливі втрати за кредитними зобов'язаннями, швидко та якісно проаналізувати динаміку змін кредитного рахунку індивідуального позичальника та портфеля загалом.

Ефективним для вітчизняної банківської системи може бути використання послуг спеціальних колекторних фірм, які займаються проблемними кредитами і є дуже поширеними за кордоном. Вони укладають угоди з банками і працюють із недобросовісними клієнтами. Ці фірми купують у банків проблемні кредити й надалі працюють із боржниками вже за власною

методикою. Щоправда, в нас це явище ще не надто поширене, оскільки такі послуги не дуже вигідні для банків (кошують 20–70% боргу), та й це позначається на репутації банку [79, с. 5].

Та найоптимальнішим, на нашу думку, є створення в Україні так званої «шестерні», системи спеціалізованих кредитних бюро, які відіграють важливу роль у зменшенні ризиків угод. Вивчення світового досвіду показало, що такі бюро створюють для того, щоби кредитор міг отримати інформацію про стан платоспроможності позичальника, порушення з його боку платіжної дисципліни і на її підставі оцінити ступінь ризику майбутньої угоди. Закордонний досвід показує, що розв'язати ці проблеми можна тільки за допомогою кредитних бюро, створених для обміну відомостями про прохачів позик між кредиторами.

Заснування бюро допомагає вирішити низку надзвичайно важливих завдань. По-перше, бюро підвищує рівень відомостей банків про потенційних позичальників і дає змогу якомога точнішого прогнозування поворотності позик. По-друге, бюро дає змогу зменшити плату за пошук інформації, яку стягували банки зі своїх клієнтів. По-третє, бюро формує свого роду дисциплінуючий механізм для позичальників. Кожен знає, що у разі невиконання зобов'язань його репутація в очах потенційних кредиторів впаде, відрізуючи його від позикових коштів, або роблячи їх набагато дорожчими. Цей механізм також підвищує стимул позичальника до повернення кредиту, зменшуючи ризик несумлінної поведінки.

Кредитні бюро в різних організаційних формах сьогодні діють майже у всіх країнах світу. Країни з ринковою економікою дійшли висновку, що без прозорості та відвертої інформації неможливий ефективний розвиток економіки. Підтвердженням цьому можуть слугувати дані Центру досліджень у сфері економіки в травні 1999 р. Виділивши низку показників, що характеризують ефективність та обсяги кредитування, і згрупувавши дані 40 країн, фахівці Центру отримали цікаві результати (табл. 3.1) [52, с. 205].

Як свідчить вітчизняна практика, на даний час жодне із створених кредитних бюро неспроможне надати найголовнішого бажаного для користувача продукту – кредитної історії, що пов'язане з організаційними процесами, а саме - створення бази даних для формування кредитних історій вимагає обробки значного масиву інформації з різних джерел, і не тільки безпосередньо від банків [49, с. 202].

Таблиця 3.1

Взаємозв'язок кредитування і обміну інформацією

Показник обміну інформацією	немає	Тільки «чорні»	«чорна» і «біла»
Банківські кредити/ ВВП (%)	31,10	67,57	66,42
Резерви на втрати за кредитами/ загальний обсяг кредитів (%)	1,31	0,86	0,81
Кредитний ризик (0-50)	15,2	5,11	7,14

Загалом розвиток ринку бюро кредитних історій в Україні - на шляху становлення, на сьогодні зареєстровано вже п'ять таких структур. Однак з п'яти зареєстрованих бюро в Україні реально діють тільки три – це «Українське бюро кредитних історій», «Міжнародне бюро кредитних історій» та «Перше всеукраїнське бюро кредитних історій» [44].

Сьогодні в Україні створено умови для функціонування кредитних бюро. Але є певні прогалини в законодавчому забезпеченні цієї сфери діяльності, а саме: не врегульовано питання контролю за повнотою інформації про позичальника, яку надала фінансова установа; не врегульовано питання і щодо меж прав фінансової установи та меж прав позичальника, інформацію про якого можуть надати й інші установи. Потрібно узгодити національне законодавство з міжнародними стандартами.

Відтак, належно функціонуюче кредитне бюро є ефективним інструментом управління кредитними ризиками, спрощення та прискорення процедури видачі кредитів, а також зниження їхньої вартості для

позичальників. Перспективами подальших розробок у даному напрямку є вивчення питання щодо вдосконалення і поліпшення співпраці бюро кредитних історій та банківських установ України, а також визначення подальших шляхів оптимізації їхньої діяльності [49, с. 202].

В Україні також можливе використання кредитних деривативів як способів мінімізації кредитного ризику. Адже кредитні деривативи як похідні цінні папери нового покоління володіють більш гнучкою структурою і спроможні покривати складніші ринкові ризики, вирішуючи ширше коло задач – від тактичної мінімізації цінових ризиків до стратегічного управління ризиком усього банківського портфеля. Вони були розроблені спеціально для того, щоб банківські установи змогли контролювати величину кредитного ризику, відокремлюючи його від активів, і передавати його стороннім інвесторам, не порушуючи взаємин банку із позичальником [17, с. 21].

Серед найбільш поширених типів кредитних деривативів, які активно використовуються у банківській практиці розвинутих країн і які можуть в перспективі використовуватися у якості інструмента мінімізації кредитного ризику, варто відзначити кредитні дефолтні свопи, свопи на сукупний дохід, «пакетні» (або «корзинні») свопи, а також зв'язані кредитні ноти.

Як і всі похідні фінансові інструменти, кредитні деривативи володіють рядом переваг у порівнянні з базовим активом, надаючи банкам більш широкі можливості у питанні передачі кредитного ризику, аніж це можуть зробити традиційні способи забезпечення повернення кредитів. Саме тому у розвинутих країнах ринок кредитних похідних інструментів є одним із найбільш ліквідних видів ринків і постійно продовжує зростати. Причина цього – бажання банків страхувати кредитні ризики. І якщо спершу кредитні деривативи були створені у рамках банківської діяльності і використовувалися в основному з метою розподілу кредитних ризиків, то нині вони виходять на нові ринки. Кредитні деривативи сприяють перетворенню світового кредитного ринку, зміні механізмів встановлення цін, методів купівлі-продажу, управління і структури

цього ринку, істотно підвищують ліквідність і прозорість кредитних операцій [64, с. 134].

На сьогодні основні чинники і проблеми, що перешкоджають впровадженню кредитних деривативів в Україні, пов'язані із закритістю і непрозорістю позичальників, концентрацією уваги банківського ризик-менеджменту на окремих кредитах на шкоду управлінню кредитним портфельним ризиком, низьким ступенем розвитку інфраструктури фінансового ринку (бюро кредитних історій, рейтингових агентств), неврегульованістю правового статусу похідних фінансових інструментів, таких як кредитні деривативи. Також в Україні відсутня цілісна нормативна база регулювання похідних фінансових інструментів, в тому числі операцій з кредитними дериватами.

Також в Україні потрібно заохочувати створення незалежних рейтингових агентств, що сприятиме зменшенню кредитних ризиків банківських установ та сприятиме підвищенню надійності банківської системи. Проте, оскільки в сучасних умовах в Україні відсутня якісна статистична база даних про позичальників, банківські установи змушені використовувати лише власні методики оцінки кредитного ризику.

В сучасних умовах в Україні актуальним є створення єдиної методології контролю й обмеження ризиків відповідно до вітчизняних умов і стандартів Базельського комітету. Основними документами даного комітету стали нормативи оцінки достатності капіталу («Базель-III»). Згідно з цими документами банківські установи розвинених країн зобов'язані мати капітал, що відповідає, 8% від суми своїх неліквідних активів, із урахуванням ризику.

Загалом вітчизняні банківські установи намагаються запобігати появі боржників, використовуючи наступні методи: створюють колекторські компанії та нові моделі скорингу, підвищують розміри штрафів за протермінування платежів за кредитом, збільшують штат служби безпеки. Але ці методи поки що малоефективні. Наприклад, робота колекторів обмежена на законодавчому рівні: законопроект «Про колекторські компанії», що визначає права та

повноваження цих компаній, досі не розглянутий у Верховній Раді України. П'ять кредитні бюро, що діють на території України, також не працюють на повну силу: більшість банків наразі не користуються їхніми послугами [70, с. 18].

На наш погляд, найбільш доцільним для України є поєднання зусиль держави й банків та створення "госпітального" банку. При цьому, з огляду на обмеженість коштів державного бюджету, прийнятним варіантом було б створення його недержавного виду та здійснення викупу за рахунок держави окремих видів проблемних активів. На користь такого підходу зазначимо наступне: навантаження на державний бюджет буде істотно меншим, ніж при створенні державного "госпітального" банку; меншим буде й ризик недостатності ресурсів для викупу всіх проблемних активів, а як наслідок – можна охопити всі банки або забезпечити об'єктивність їх відбору; у такий спосіб держава може здійснити реструктуризацію іпотечних кредитів, а отримання в такому разі якісної застави забезпечить можливість отримати певний прибуток у майбутньому; таким чином держава піклується про банківську систему, беручи на себе частину витрат, а решту - банки, що надалі має стимулювати їх до поліпшення ризик-менеджменту.

Втім, розглянута вище модель викупу проблемних активів не позбавлена окремих недоліків. Так, із боку держави відсутній системний підхід. Із точки зору банків залишається ризик недостатності ресурсів для викупу всіх "токсичних" активів, а отже, охоплення всіх банків. Крім того, незалежно від моделі викупу "токсичних" активів, існують наступні проблемні питання: реалізація механізму фінансування викупу проблемних активів шляхом поєднання інтересів усіх зацікавлених сторін; розробка відповідного нормативно-правового забезпечення; проведення аудиту банків з метою визначення частки проблемних активів і з'ясування їх обсягів за видами; забезпечення ефективного управління ними.

Таким чином, підбиваючи підсумки, можна зробити висновки, що використання в українських банках зарубіжного досвіду вдосконалення

управління кредитним ризиком має тривати шляхом створення комплексного механізму управління кредитними ризиками, дія якого полягає в страхуванні від імовірних, небажаних відхилень фактичних результатів від прогнозованих за допомогою фінансових інструментів, котрі застосовують у світовій практиці. На нашу думку, в Україні має бути створено незалежні надійні рейтингові агентства або системи кредитних бюро, які вже давно діють за кордоном, і ефективність яких доведена. Сьогодні створенню в нашій країні таких структур перешкоджає те, що нема спеціального закону про кредитні бюро. Якщо такий закон буде розроблено і прийнято, в результаті чого почнуть створювати згадані бюро, то кредитні ризики можуть бути значно зменшені.

Основними чинниками і проблемами, що перешкоджають використанню зарубіжних методів мінімізації кредитного ризику в Україні, є економічна і політична нестабільність в країні, проблеми недосконалості законодавства, недостатній розвиток інфраструктури, достовірності інформації і брак кваліфікованих кадрів, закритість і непрозорість позичальників, концентрація уваги банківського ризик-менеджменту на окремих кредитах на шкоду управлінню кредитним портфельним ризиком. Розв'язання на законодавчому рівні цих проблем допоможе досягти розуміння механізму роботи і створення умов функціонування нових інструментів управління кредитним ризиком, що сприятиме в подальшому використанню вітчизняними банківськими установами ефективних методів мінімізації кредитного ризику.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Отже, використання досвіду іноземних банків має бути обов'язковою умовою формування і вдосконалення банківської системи України. Звичайно, що банківські установи високорозвинених країн світу працюють в інших економічних умовах, проте методи їх роботи можуть бути адаптовані до роботи і в нашій державі.

Використання світового досвіду дозволить вітчизняним банківським установам уникнути помилок в оцінці та управлінні кредитним ризиком, сприятиме створенню умов для функціонування таких організаційних структур як кредитні бюро, рейтингові агентства, що сприятиме оптимізації системи управління, стимулюватиме інвесторів до розподілу банківських ризиків та дозволить одержувати їм значний прибуток.

В світовій банківській практиці, методи оцінки кредитного ризику умовно поділяються на дві групи: класифікаційні та методи комплексного аналізу.

Найпоширенішими методами, що використовуються іноземними банками є методи засновані на бально-рейтинговій оцінці.

Ефективним інструментом управління ризиками є сучасні системи кредитного скорингу, орієнтовані на вітчизняні умови. Зарубіжні банківські установи для побудови скорингових моделей застосовують різні класифікаційні методи, зокрема: статистичні методи, що ґрунтуються на дискримінаційному аналізі, лінійне програмування, нейронні мережі, генетичні алгоритми, метод найближчих сусідів та ін.

В Англії оцінку можливого ризику неплатежу по кредиту клірингові банківські установи здійснюють використовуючи методики PARSEL і CAMPARI. Американські банківські установи для здійснення оцінки позичальників використовують «правило 6С».

Французькі банки для фінансово-економічної оцінки підприємства на предмет кредитування використовують такі показники як: трудові, економічні, виробничі, фінансові ресурси, економічне середовище підприємства.

В Німеччині банківські установи використовують методику кредитного рейтингу, що включає оцінку кредитоспроможності фірми та гарантій, які вона надає.

Вище розглянуті методи базуються на бальній оцінці потенційного позичальника за кожним критерієм оцінки. Дані критерії є строго індивідуальними для кожного банку та базуються на його практичному досвіді та періодично переглядаються. На основі накопиченої статистики визначаються допустимі та оптимальні значення за окремими економічними показниками.

Широкого використання в зарубіжній банківській практиці набув такий метод мінімізації кредитного ризику як сек'юритизація активів. В процесі сек'юритизації банк продає не самі кредити, а цінні папери, що були випущення під ці кредит, таким чином передаючи частину своїх прибутків в обмін на можливість інвестувати.

Основними проблемами, що гальмують впровадження зарубіжних методів мінімізації кредитного ризику в Україні є недосконалість законодавчої бази, закритість і непрозорість позичальників, концентрація уваги банківського ризик-менеджменту на окремих кредитах на шкоду управлінню кредитним портфельним ризиком, низький ступень розвитку інфраструктури фінансового ринку (бюро кредитних історій, рейтингових агентств), неврегульованістю правового статусу похідних фінансових інструментів, таких як кредитні деривативи.

Використання досвіду іноземних банків з відповідним їх пристосуванням до українських умов, дозволить вітчизняним банківським установам уникнути помилок в оцінці й управлінні кредитним ризиком, створить умови для формування нових організаційних структур (кредитних бюро, рейтингових агентств), які сприятиме оптимізації управління системою кредитних ризиків, буде стимулювати інвесторів розділяти банківські ризики і, разом з тим, дозволить одержувати їм значний прибуток.

ВИСНОВКИ

Дослідження системи управління кредитним ризиком банківських установ України дозволило зробити ряд висновків науково-теоретичного та прикладного характеру.

1. Кредитний ризик займає найбільшу частину в сукупності банківських ризиків, з якими стикається банківські установи в процесі своєї діяльності на ринку. В процесі визначення економічної сутності поняття кредитного ризику з'ясовано, що це невизначеність, що передбачає існування альтернатив і необхідність вибору, а також загроз втрат в частині прибутку в результаті несплати позичальником суми наданої позики та процентів за користування нею через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання виконати умови фінансової угоди.

2. Для успішного кредитування, забезпечення повернення наданих позик та підвищення дохідності кредитних операцій банки повинні проводити ефективну та гнучку систему управління. У процесі управління кредитною діяльністю банку об'єктами є не лише кожна окрема кредитна операція, а й сукупність усіх наданих банком кредитів з їх взаємовпливом і взаємозалежністю.

3. Сучасні питання управління кредитними ризиками мають розглядатися в просторі стратегічного управління, при якому ризикові кредитні стратегії повинні бути домінуючими. Для ефективного функціонування банку необхідно застосовувати відповідну стратегію, враховуючи індивідуальні особливості банку і швидко змінність факторів навколишнього середовища.

4. Управління кредитними ризиками у вітчизняних комерційних банках передбачає:

- визначення рівня толерантності банків до кредитних ризиків шляхом установлення різноманітних лімітів, упровадження процедур і регламентів як на операційному, так і портфельному рівнях;

- дотримання регулятивних вимог до нормативів кредитного ризику, встановлених НБУ, та інших обмежень;
- запровадження єдиної методології виявлення (ідентифікації) та оцінювання (вимірювання) кредитних ризиків при проведенні банком кредитних (активних) операцій; налагодження ефективної системи підтримки і прийняття управлінських рішень, включаючи моніторинг і контроль кредитних ризиків;
- розмежування функцій, повноважень та відповідальності спостережної ради, правління, кредитних комітетів відповідного рівня і спеціальних підрозділів банку в процесі управління кредитними ризиками; досягнення чіткого розподілу функцій і повноважень між фронт-офісом, що ініціює бізнес-угоду, мідл-офісом, що здійснює незалежний аналіз і контроль умов такої угоди, і бек-офісом, що відповідає за операційне супроводження затвердженої та укладеної угоди;
- ефективну взаємодію підрозділів банку на всіх організаційних рівнях у процесі управління кредитними ризиками.

5. Під інструментами управління кредитним ризиком потрібно розуміти підходи, процеси, заходи управління кредитними ризиками, які дають змогу певною мірою визначати можливість настання ризикованих подій для кредитної діяльності банку і домагатися зниження ступеня кредитного ризику до допустимих меж. Основними внутрішніми інструментами управління ризиком кредитного портфеля банку є дотримання встановлених нормативів і лімітування, диверсифікація, концентрація і створення резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями комерційних банків, а останнім часом – сек'юритизація.

6. Для мінімізації кредитного ризику банк може здійснювати безліч заходів (що спричиняють різні зміни), поєднувати їх, забезпечуючи найоптимальніший вплив на ризик, що зумовлює використання, крім внутрішніх інструментів, їх різновидів – фінансових інструментів управління кредитними ризиками. Головним завданням використання фінансових

інструментів управління кредитними ризиками банку є визначення ступеня допустимості кредитного ризику й прийняття практичного рішення, що спрямоване на розроблення заходів, які дають змогу зменшити вірогідність втрат.

7. В Україні потрібно продовжувати роботу з мінімізації кредитного ризику як на рівні комерційних банків, так і на законодавчому рівні. Зокрема необхідні подальші дослідження щодо застосування комплексних систем кредитного ризик-менеджменту, які є життєво важливим елементом управління комерційними банками. На макроекономічному рівні з метою стабілізації економічної ситуації можна запропонувати створити Резервну систему України при НБУ, основною метою функціонування якої буде запобігання виникненню криз у банківській системі. Такий державний фонд також сприятиме зростанню довіри населення України до банківських установ.

8. Зростання ризикованості банківської діяльності потребує збільшення капіталу, оптимальної диверсифікації та посиленого регулювання з боку державних органів.

9. Також необхідним є створення державної програми удосконалення системи банківського кредитування. У нормативно-правовому сенсі доцільно забезпечити:

- 1) покращити регулятивну базу. Зокрема, прийняти Закон України "Про банківське кредитування" з урахуванням об'єктивних законів функціонування кредиту, принципів та умов організації кредитування, де визначити відповідальність як банку, так і позичальника, а також держави тощо;
- 2) сформувати інфраструктуру кредитних операцій (у тому числі інформаційного, методичного, кадрового забезпечення тощо);
- 3) необхідною є також розробка єдиної методичної бази організації кредитування. Якщо керуватися вказівками НБУ, то банки зобов'язані розробити та затвердити за рішенням відповідного органу банку внутрішньобанківське положення про порядок проведення кредитних операцій

і методику проведення оцінювання фінансового стану позичальника (контрагента банку) тощо.

10. Враховуючи досвід вітчизняної практики, а також міжнародний досвід організації кредитних відносин, є доцільним запровадити в Україні єдину систему оцінювання та управління кредитним ризиком з метою мінімізації ризиків через перехід до світових новітніх нормативів – міжнародних стандартів вимог до банківської системи «Базель II». І, безумовно, до головних напрямів мінімізації кредитних ризиків у банках належить запровадження новітніх інформаційних технологій управління кредитними ризиками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушків Т. І. Проблеми оцінки кредитоспроможності позичальника в управлінні кредитним ризиком банку [Текст] / Т. І. Андрушків // Світ фінансів. - 2008. - № 2.- С. 113-118.
2. Артус М. М. Гроші та кредит [Текст]: навч. посібник / М. М. Артус. [2-ге вид., перероб. і допов.]. – К.: Вид-цтво Європ. ун-ту, 2005. - 162с.
3. Бабічева Ю.А. Українські банки: проблеми росту і регулюваннях [Текст] / Ю. А. Бабічева, Е. В. Мостова. – К.: Економіка, 2006. – 278 с.
4. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом? [Текст] / И. Т. Балабанов. – М. : Финансы и статистика, 1995. – 384с.
5. Банки и банковские операции: учеб. для вузов [Текст]: / Под ред. Е. Ф. Жукова. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 471 с.
6. Банковское дело [Текст] : экспресс-курс: учебное пособие / под ред. О.И. Лаврушина. – 3-е изд., перероб. и доп. – М.: КНОРУС, 2009. – 352 с.
7. Білик О. М. Розробка заходів щодо мінімізації кредитного ризику в банку на основі методу кореляційно- регресійного аналізу рівня проблемних кредитів [Текст] / О. М. Білик // Управління розвитком. – 2010. - №16 (92). – С. 71- 73.
8. Блудова Т. До питання управління відсотковим ризиком [Текст] / Т. Блудова, П. Гармидаров // Вісник НБУ. – 2004. – № 10. – С. 34–35.
9. Бобиль В. В. Сек'юритизація банківських активів у контексті управління портфельним кредитним ризиком [Текст] / В. В. Бобиль, М. І. Соловей // Вісник НБУ. – 2010. – № 1.– С. 22 – 25.
10. Бондаренко Л. А. Ризик-менеджмент кредитної діяльності комерційного банку [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. к.е.н. : спец. 08.00.08 “Гроші, фінанси і кредит” / Л. А. Бондаренко. – К. : КНЕУ, 2007. – 23 с.

11. Васильченко З. М. Комерційні банки: реструктуризація та реорганізація [Текст]: монографія / З. М. Васильченко. – К.: Кондор, 2004. –329 с.
12. Верхуша Н. П. Прогнозування портфельного кредитного ризику банку як ефективний спосіб оптимізації управлінських рішень [Текст] / Н. П. Верхуша // Вісник університету банківської справи Національного банку України. – 2012. - № 1(13). – С. 181-184.
13. Вітлінський В.В. Кредитний ризик комерційного банку : навч. посібник / В.В. Вітлінський, О.В. Пернарівський, Я.С. Наконечний, Г.І. Великоіваненко / за ред. В.В. Вітлінського.– К. : Вид-во "Знання", КОО, 2000. – 251 с.
14. Грачева М. Н. Особливості корпоративного управління в банках [Текст] / М. Н. Грачева. // Банківський огляд. – 2004. – № 9. –С. 43.
15. Грошово-кредитна діяльність банків [Текст]: навч. посібник / М. П. Денисенко, В. Г. Кабанов, Л. М. Худолій та ін. – К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2004. – 339 с.
16. Дзюблюк О. В. Оптимізація управління ризиком портфеля кредитних вкладень банку в контексті подолання наслідків світової фінансової кризи [Текст] / О. В. Дзюблюк // Вісник ТНЕУ. - 2011.- №2. - С. 21-30.
17. Дзюблюк О. В. Про деякі аспекти використання кредитних деривативів у банківському ризик – менеджменті [Текст] / О. В. Дзюблюк // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. - № 2. – Т.1. – С. 21-23.
18. Дмитренко М. Г., Потлатюк В.С. Кредитування і контроль [Текст]: навчально-методичний посібник (у схемах і коментарях) / М. Г. Дмитренко, В.С. Потлатюк. - Кондор, 2009.- 296 с.
19. Єгоричева С. Б. Організація діяльності банків у зарубіжних країнах [Текст]: навч. посібник / С. Б. Єгоричева . – К.: Центр учбової літератури , 2007.- 208 с.

20. Єпіфанов, А. О. Операції комерційних банків [Текст]: навч. посіб. / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. – Суми : “Університетська книга”, 2007. – 523 с.
21. Єфремова Н.Ф., Золотарьова О.В., Окрема В.С. Напрями підвищення ефективності управління кредитними ризиками комерційного банку та їх мінімізації в контексті зростання його прибутковості [Текст] / Н.Ф. Єфремова, О.В. Золотарьова, В.С. Окпема // Економічний простір. - 2012.- № 59.- С. 93-103.
22. Завгородняя Т. В. Кредитный риск: методы оценки и пути минимизации: научное издание [Текст] / Т. В. Завгородняя, С. Е. Метелёв, А. Н. Машкина. – Омск: ИП Погорелова Е.В., 2009. – 132 с.
23. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс]: постанова Правління НБУ: затверджена 28.08.2001 р., № 368/ Національний банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу до постанови: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0841-01>
24. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України [Електронний ресурс]: Постанова Правління НБУ від 26.09.2001., № 368. - Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0946-05>.
25. Кажан В. А. Світова практика управління кредитним ризиком [Електронний ресурс] / В. А. Кажан. - Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvfbi/2010_1/0110st12.pdf.
26. Карбівничий І. В. особливості організації процесу корпоративного управління кредитної діяльності [Текст] / І. В. Карбівничий // Фінансовий простір. - 2012. - № 2 (6).- С. 16-20.
27. Касьян М. В. Нормативне регулювання діяльності банків в області кредитування та управління кредитним ризиком шляхом формування резерву на покриття можливих збитків [Текст] / М. В. Касьян, С. І.Чимшит, С. М. Войт // Вісник економічної науки України. -2009.- №1. - С. 89-97.
28. Квасницька Р.С. Кредитні ризики та управління ними в сучасних умовах господарювання [Текст] / Р. С. Квасницька, Ю. С. Чубенко // Науковий

вісник БДФА. Економічні науки: зб. наук. праць / Міністерство фінансів України, Буковинська державна фінансова академія; гол. ред. В.В. Прядко. – Чернівці: Технодрук, 2008. – Вип. 3. Ч. II. – С. 238-245.

29. Кишакевич Б. Ю. Управління кредитним ризиком через сек'юритизацію активів банку [Текст] / Б. Ю. Кишакевич // Економічний простір. – 2008. -№11. – С. 117- 125.

30. Ковальов О. Л. Класифікація банківських ризиків. Фактори, що впливають на кредитні ризики, і підходи до їх класифікації [Текст] / О.Л. Ковальов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. - №2. - С. 61-66.

31. Костюченко А.О. Банківське право [Текст]: підручник / А. О. Костюченко. - К.: Атіка, 2008.- 332 с.

32. Кривцун І. М. Управління ризиками комерційного банку [Текст] / І. М. Кривцун // Регіональна економіка. – 2008. – № 4. – С. 104 – 108.

33. Криклій О. А. Управління кредитним ризиком банку [Текст]: монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. - 86 с.

34. Ларіонова К. Л. Теоретичні засади дослідження поняття та сутності кредитних ризиків банківської діяльності [Текст] / К. Л. Ларіонова, О. М. Гарашук // Наука й економіка. - 2009. - №4 (16), Т. 1. – С. 74- 85.

35. Лозова О. М. Рівень облікової ставки НБУ і розвиток національної економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2010_7_5/4.pdf

36. Морозов А.А. Ситуационные центры – основа стратегического управления [Текст] / А.А. Морозов, В.А. Яценко // ММС. – 2003. – № 1. – С. 3 – 14.

37. Новіков С. В. Створення та організація діяльності комерційного банку [Текст] / С. В. Новіков // ЕКО. - 2006. - 319 с.

38. Оконська О., Дехтяр Н. Кількісна оцінка кредитного ризику [Текст] / О. Оконська, Н. Дехтяр Н // Вісник ТНЕУ. - 2008. - №3.- С. 118-122.

39. Ольшанский А. И. Банковское кредитование: российский и зарубежный опыт [Текст] / А. И. Ольшанский; под ред. Е. Г. Ищенко, В. И. Алексеева. – М: Рус. деловая л-ра, 1997. – 352 с.
40. Онищенко В. О. Досвід зарубіжних країн щодо оцінки фінансового стану банків [Електронний ресурс] / В. О. Онищенко, Ю. С. Довгаль, О.М. Гребінь // - Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2012_35/35_01_03.pdf
41. Орлюк О. П. Банківське право [Текст]: навч. посібник / О. П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2004. - 376 с.
42. Осипенко Т. Некоторые вопросы повышения качества управления рисками банковской деятельности [Текст] / Т. Осипенко // Деньги и кредит. – 2003. – № 5. – С. 42-45.
43. Остафіль О. Комплексна оцінка кредитоспроможності позичальника як інструмент управління кредитним ризиком [Текст] / О. Остафіль, М. Ребуха // Формування ринкової економіки в Україні. - 2009. - Випуск 19. - С. 387-396.
44. Офіційний сайт Міністерства юстиції України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minjust.gov.ua
45. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
46. Офіційний сайт Федеральної резервної системи США [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.federalreserve.gov>.
47. Павлюк С. М. Кредитні ризики та управління ними [Текст] / С. М. Павлюк // Фінанси України. - 2003.- №11.- С.105-110.
48. Пашковская И. В. Стресс-тестирование как метод обеспечения устойчивости банковской деятельности [Текст] /И. В. Пашковская // Банковские услуги. – 2004. – № 4. – С. 4–26.
49. Пірог В. В. Кредитні бюро як інструмент мінімізації кредитних ризиків банку / В. В. Пірог // Вісник Хмельницького національного університету. - 2010.- № 6.- Т. 4.- С.201 - 204.

50. Пірог В. В. Особливості фінансових інструментів управління кредитними ризиками комерційних банків / В. В. Пірог // Науковий вісник НЛТУ України. - 2012. - Вип.22.6. - С. 235-240.

51. Прийду Л. М. Управління кредитним ризиком як основа забезпечення ефективності банківської діяльності [Текст] / Л. М. Прийдун // Сталий розвиток економіки. - 2012.- № 2.- С 307 – 312.

52. Прийдун Л. М. Оцінка зарубіжного досвіду мінімізації рівня проблемної заборгованості у кредитних операціях банків / Л. М. Прийдун // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. - 2011. - № 16. - С.201-209.

53. Примостка Л. О. Управління банківськими ризиками [Текст]: навч. посібник / Л. О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2007. – 600 с.

54. Примостка Л. О. Фінансовий менеджменту у банку [Текст]: підручник / Л. О. Примостка. – 2-ге видання, доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.

55. Про банки і банківську діяльність: Закон України № 2121–III від 07.12.2000 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14.

56. Про заставу [Текст]: Закон України: прийнятий 02.10.1992 р. № 2654 – XII / Верховна Рада України . - Офіц. вид. // Відомості Верховної Ради . - 1992. -№47. – С. 642.

57. Про іпотеку: Закон України : прийнятий 05.06.2003 р. № 898-IV / Верховна Рада України . - Офіц. вид. // Відомості Верховної Ради . – 2003. - № 38. – С. 313.

58. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні : інструкція, затверджена Постановою Правлінням НБУ від 28.08.2001 № 368.

59. Про страхування : Закон України : прийнятий 07.03.1996 р. №85/96.- ВР / Верховна Рада України . - Офіц. вид. // Відомості Верховної Ради .- 1996. - № 18. – С.78.

60. Прокопенко І. Ф. Основи банківської справи [Текст]: навчальний посібник / І.Ф. Прокопенко. — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 410 с.

61. Результати стрес-тестів європейських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу :www.prostobankir.com.ua
62. Річні звіти НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Publication/an_rep.htm
63. Романишин В. О. Центральний банк і грошово-кредитна політика [Текст]: навч. посібник / В. О. Романишин, Ю. М. Уманців. – К.: Атіка, 2005. - 480 с.
64. Роуз П.С. Банковский менеджмент [Текст] / П. С. Роуз; пер. с англ. - М.: Дело Лтд, 1995.- 768с.
65. Сало І. В. Науково - методичні підходи до ідентифікації та оцінки кредитного ризику банку [Електронний ресурс] /І. В. Сало, Н. П. Верхуша. - Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/fkd/2011_1/part2/21.PDF.
66. Самець С. І. Розвиток банківського кредитування в сучасних умовах національної економіки [Текст] / С. І. Самець // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.10.- С. 248 - 252.
67. Сидор Г. Оцінка кредитного ризику та способи захисту від нього [Текст] / Г. Сидор // Економічний аналіз. - 2008.- Випуск 2(18). - С.155-157.
68. Синки Дж. Управление финансами в коммерческих банках [Текст] / Дж. Синки; перевод с англ. под ред. Р. Я. Левиты, Б. С. Пинскера. – М.: Gatallaxy, 1994. – 564 с.
69. Скоропад І. С. Джерела формування і нейтралізації кредитних ризиків у банках [Текст] / І. С. Скоропад // Науковий вісник НЛТУ. – 2010.- Вип. 20.8. – С. 298- 301.
70. Слесарук С. Дрібні банки, кредитні спілки та фінансові компанії охоче кредитують проблемних позичальників, але під 30–40% річних [Текст] / С. Слесарчук // Контракти. – 2008. – № 14. – С. 18.
71. Статистичні дані щодо рівня облікової ставки НБУ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua

72. університету. Сер. «Економічні науки». – 2010. – № 5. – Т. 2. – С. 141–144.
73. Ткачук Н. М. Сек'юритизація банківських активів: характерні типи та особливості проведення [Текст] / Н. М. Ткачук // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2012. - № 2. – С. 50- 55.
74. Тоцкий М.Н. Методологические основы управления кредитным риском в коммерческом банке [Электронный ресурс] / М.Н. Тоцкий. -2003. Режим доступа: <http://www.finrisk.ru/article/totskiy/totskiy1.html>.
75. Управление кредитными рисками [Текст]: учебное пособие / В.В. Жариков, М.В. Жарикова // Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2009. – 244 с.
76. Хенін Ван Грюнинг, Соня Брайович-Братанович Управління кредитними ризиками [Текст] / Хенін Ван Грюнинг, Соня Брайович-Братанович // Банківський менеджмент. – 2008. – №5. – С.22-25.
77. Хмеленко О. В. Кредитування та контроль [Текст]: навч. посібник / О. В. Хмеленко, В. Я. Вовк. – Х.: Вид-во "Інжек", 2004. – 240 с.
78. Череп А.В. Управління кредитними ризиками як фактор підвищення ефективності банківської діяльності [Текст] / А. В. Череп, А. М. Ниценко // Економічний простір. - 2009. - №23/2.- С. 44-49.
79. Чорний А. Зле, коли прийде «колектор» [Текст] / А. Чорний // Львівська газета . – 2008. – № 28. – С. 5.
80. Швець Н.Р. Удосконалення системи управління банківськими ризиками у світлі посилення глобалізацій них та кризових явищ у світі [Текст] / Н. Р. Швець // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012.- № 1.- С. 433-445.
81. Шевченко К. О. Кредитоспроможність позичальника як один із методів мінімізації кредитного ризику [Текст] / К. О. Шевченко // Управління розвитком. - №8 (105).- 2011. - С. 159-160.

82. Шульга Л. В. Управління кредитним ризиком [Текст] /Л. В. Шульга, О. А. Землячова // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. - 2010. - № 1 (8). -Частина 1. - С. 98 - 103.

83. Юденич М. Е. Управление кредитным риском при кредитовании корпоративных клиентов российскими банками [Текст] : автореф. дис. канд. экон. наук :08.00.10 / М. Е. Юденич. – СПб., 2004. – 18 с.

84. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework –Comprehensive Version [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs54.htm>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

85. Principles for the Management of Credit Risk [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs54.htm>.